

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

راهنمای تدریس

قرائت قرآن

برای آموزش عموم

سید مهدی سیف

راهنمای تدریس قرائت قرآن
برای آموزش عمومی
سید مهدی سیف
محمود کریمی
زهرا مرتضوی
عبدالعلی محمدی

مؤسسه مهد قرآن
دفتر تألیف کتب درسی
مرکز طبع و نشر قرآن کریم

جامعه فرهنگی قرآنی عصر
اول - زمستان ۱۳۹۴
؟..
۳۰۰۰ جلد
؟..

نام کتاب

مؤلف

با همکاری

حروفچینی و

صفحه‌آرایی

آماده‌سازی و نشر

نوبت و تاریخ چاپ

چاپخانه

شمارگان

شابک

حقوق این اثر متعلق به مؤلف است .

سخن ناشر

قرآن کریم ، صحیفه نورانی پروردگار و معجزه جاوید پیغمبر خاتم (ص) است که جویندگان طریق حقیقت را به استوارترین آیین سعادت و بندگی ، رهنمون می‌سازد :

إِسْرَاءُ ۹

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ

این کتاب ارجمند ، یگانه حلقه اتصال میان عبد با معبود و تنها راه نجات انسان سرگشته از ظلمات جهل و گمراهی است که نبی مکرم اسلام (ص) و پیشوایان راستین اهل بیت (ع) با ندای « فَعَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ » همگان را به تمسک به این ریسمان الهی و بهره‌مندی از خوان پرفیض خداوندی‌اش فراخوانده‌اند .

قرآن در اندیشه بنیان‌گذار عظیم‌الشان انقلاب اسلامی ، امام خمینی (ره) کتاب تربیت و انسان‌سازی و کتاب اصلاح جامعه است ؛ و جمهوری اسلامی ، مطابق با فرمایشات رهبر معظم انقلاب آیت الله خامنه‌ای (مدّ ظلّه العالی) بزرگترین هدف خود را رسیدن به هدفهای قرآن کریم می‌داند . براین اساس رسالت خطیر مسئولان نظام ودست‌اندرکاران امور فرهنگی و قرآنی در کلیه نهادها و دستگاه‌های عمومی و دولتی نظام جمهوری اسلامی آن است که با عنایت به اسناد بالادستی نظام - به‌ویژه منشور توسعه فرهنگ قرآنی - تلاشهای خود را در مسیر اعتلای فرهنگ بالنده قرآن کریم و « اقامه امر قرآن » در جامعه ، به عنوان اساسی‌ترین راهبرد نظام مقدّس جمهوری اسلامی ایران ، بیش از پیش معطوف و هماهنگ سازند .

از سوی دیگر ، تحقق انس فراگیر جامعه با قرآن به منزله « منشور جامع هدایت و تربیت انسان » مستلزم نگاه همه‌جانبه به قرآن و آموزش جامع کلام الهی است . قرآن کریم تعلیم کتاب‌را به‌عنوان رسالت اصلی رسولان پروردگار ، مقوله‌ای جدای از تزکیه و تربیت وحیانی نمی‌داند :

يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ

جمعه ۲

از این رو ، لازم است آموزش قرآن ، از نگاه‌های تک‌بعدی رهایی یابد و با نگرشی جامع و تربیت‌محور ، به گونه‌ای طراحی و اجرا شود که طی آن ، قرآن‌آموزان ، به اُنس همه‌جانبه با این کتاب انسان‌ساز نائل آیند .

امروزه ، توجّه ویژه به کارکردهای اجتماعی و بصیرت‌آفرین قرآن در جامعه و ترویج ارزش‌های والای انقلاب اسلامی و تبیین آرمان‌های رهبر کبیر انقلاب (ره) و منویات مقام معظم رهبری (مد ظلّه العالی) به همراه توسعه آموزش‌های قرآنی در میان نسل جوان و نوجوان ، ضرورتی غیر قابل انکار است .

جامعه فرهنگی قرآنی عصر با عنایت به لزوم ایجاد شبکه نیروی انسانی متخصص در حوزه قرآن و عترت (ع) و انسجام جبهه قرآنی انقلاب اسلامی و ارتقای بصیرت‌نخبگان قرآنی کشور و نیز ضرورت بازنگری در فرایند آموزش و تربیت قرآنی و نگاه راهبردی و جامع و بصیرت‌آفرین به این مقوله اساسی ، بر خود لازم دانسته که با برگزاری دوره‌های جامع تربیت مربی قرآن ، برای تأمین نیروی انسانی مجرب ، تکلیف‌مدار و انقلابی در مسیر تربیت فعالان و حاملان قرآنی تراز انقلاب اسلامی و جریان‌سازی در این زمینه ، برنامه‌ریزی و تلاش کند .

کتاب حاضر ، با عنوان « راهنمای تدریس قرائت قرآن » برای آموزش عمومی ، حاصل تلاش علمی استاد گرانقدر جناب آقای سید مهدی سیف است که در راستای تأمین منابع علمی و کتب درسی مورد نیاز برای دوره‌های تربیتی مذکور ، به رشته تحریر درآمده است ، و اینک به حضور مخاطبان گرانقدر تقدیم می‌شود ؛ امید است ، مقبول درگاه خداوند متعال و مورد بهره‌برداری و عنایت خوانندگان محترم قرار گیرد .

در پایان از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری‌ها و راهنمایی‌های ارزنده خود ، ما را در جهت اصلاح و ارتقای کتاب حاضر یاری دهند .

فهرست مطالب

۱۰	مقدمه
۱۰	بازنگری و بازسازی آموزش قرآن کریم
۱۳	آموزش‌های متداول قرآن در حال حاضر
۱۵	برخی معیارها با الهام از آیات و روایات
۱۶	بخش اول - کلیات
۱۷	سطوح آموزش قرآن
۱۷	اول - آموزش عمومی (سواد قرآنی)
۱۷	مؤلفه‌های سواد قرآنی
۱۷	دوم - آموزش تخصصی
۱۸	مؤلفه‌های آموزش تخصصی
۲۰	عناصر برنامه آموزشی
۲۱	۱- تعریف درس
۲۱	۲- هدف درس
۲۲	۳- محتوای درس
۲۲	۴- وسیله آموزشی
۲۲	۵- برنامه زمان درس
۲۳	۶- روش تدریس
۲۳	۷- ارزشیابی
۲۵	مباحث خواندن قرآن
۲۶	خودآزمایی ۱
۲۷	بخش دوم - آموزش صحت قرائت
۲۸	مؤلفه‌های صحت قرائت
۲۹	مؤلفه اول - روخوانی
۲۹	سطوح آموزش روخوانی
۳۰	سطح یک - بخش خوانی
۳۰	شاخص‌های آموزش روخوانی در سطح یک

- ۱- مبنا قراردادن سواد فارسی ۳۰
- ۲- آغاز با بخش خوانی ۳۰
- ۳- اشاره فنی به بخش‌ها ۳۱
- ۴- استفاده از خط آسان آموزشی ۳۱
- ۵- بیان قواعد ساده بر اساس اشکالات ۳۳
- سطح دو - شمرده خوانی ۳۵
- شاخص‌های آموزش روخوانی در سطح دو ۳۶
- سطح سه - روان خوانی ۳۶
- شاخص‌های آموزش روخوانی در سطح سه ۳۷
- سطح چهار - روخوانی تخصصی ۳۷
- سطوح آموزش حروف ناخوانا ۳۸
- چند نکته در باره تشدید ۳۹
- مؤلفه دوم - وقف بر جمله ۴۰**
- سطوح آموزش وقف ۴۲**
- سطح اول وقف ۴۲
- سطح دوم وقف ۴۳
- مؤلفه سوم - کوتاهی و کشیدگی حرکات ۴۵**
- مؤلفه چهارم - تلفظ حروف خاص ۴۸**
- آسیب‌های صحت قرائت ۵۰**
- اشتباهات در صحت قرائت ۵۰
- عناصر لازم برای تصحیح اشتباهات ۵۰
- مهم‌ترین علت‌های اشتباه در قرائت ۵۱
- برخورد مدیرانه و سازنده با اشکال و اشتباه قرآن آموز ۵۱
- خودآزمایی ۲ ۵۲**
- بخش سوم - آموزش تلفظ حروف خاص ۵۳**
- گام‌های آموزش تلفظ حرف ۵۹**
- نحوه تدریس تلفظ هر حرف ۶۳**
- ۱- تلفظ ث ۶۳

- ۶۵ ۲- تلفظ ح
- ۶۸ ۳- تلفظ ذال
- ۶۹ ۴- تلفظ ظا
- ۷۱ ۵- تلفظ ضاد
- ۷۳ ۶- تلفظ طا
- ۷۴ ۷- تلفظ صاد
- ۷۵ ۸- تلفظ عین
- ۷۷ ۹ و ۱۰- تلفظ غین و قاف
- ۷۹ خلاصه تلفظ حروف
- ۸۰ جدول تفاوت تلفظ حروف
- ۸۱ شیوه‌های تمرین تلفظ حروف
- ۸۲ الف - تمرین تلفظ انفرادی حرف
- ۸۲ ۱- تلفظ تک تک
- ۸۲ ۲- تلفظ سه تایی
- ۸۲ ۳- تلفظ سه تایی پیوسته
- ۸۲ ۴- سرود تک بخشی
- ۸۳ ۵- سرود دو بخشی
- ۸۴ ۶- مقایسه با حرف مشابه
- ۸۴ ۷- ذکر مقایسه
- ۸۴ ۸- مسابقه
- ۸۵ ب - تمرین تلفظ حرف در کلمه و جمله
- ۸۷ خلاصه مراحل تمرین تلفظ حروف
- ۸۸ خودآزمایی ۳
- ۸۹ بخش چهارم - آموزش فصاحت و تجوید
- ۹۳ مؤلفه‌های فصاحت و تجوید
- ۹۳ ۱- فصاحت حروف و حرکات
- ۹۳ ۲- قواعد و احکام تجویدی

- ۹۳ ۳- وقف و ابتدای زیبا
- ۹۴ ۴- صوت و لحن زیبا
- ۹۵ **الف - فصاحت حروف**
- ۹۵ ۱- الفهمزه
- ۹۶ ۲- ب
- ۹۶ ۳- ت
- ۹۷ ۴- ث
- ۹۷ ۵- جیم
- ۹۷ ۶- ح
- ۹۸ ۷- خ
- ۹۸ ۸- دال
- ۹۸ ۹- ذال
- ۹۹ ۱۰- ر
- ۱۰۰ ۱۱- ز
- ۱۰۰ ۱۲- سین
- ۱۰۱ ۱۳- شین
- ۱۰۱ ۱۴- صاد
- ۱۰۱ ۱۵- ضاد
- ۱۰۲ ۱۶- طا
- ۱۰۲ ۱۷- ظا
- ۱۰۲ ۱۸- عین
- ۱۰۳ ۱۹- غین
- ۱۰۳ ۲۰- ف
- ۱۰۳ ۲۱- قاف
- ۱۰۳ ۲۲- کاف
- ۱۰۴ ۲۳- لام
- ۱۰۵ ۲۴- میم
- ۱۰۵ ۲۵- نون

۱۰۶ ۲۶- واو

۱۰۶ ۲۷- ه

۱۰۶ ۲۸- ی

۱۰۷ **ب- فصاحت حرکات**

۱۰۷ فصاحت حرکات کوتاه

۱۰۷ ۱- فتحه

۱۰۷ ۲- کسره

۱۰۷ ۳- ضمه

۱۰۸ فصاحت حرکات کشیده

۱۰۸ ۱- الف مدی

۱۰۸ ۲- یاء مدی

۱۰۸ ۳- واو مدی

۱۰۹ جمع‌بندی فصاحت حرکات

۱۱۰ **خلاصه قواعد فصاحت و تجوید**

۱۱۰ اول - موارد تفخیم

۱۱۱ دوم - موارد ترقیق

۱۱۱ سوم - موارد قلقله

۱۱۱ چهارم - موارد سکون کامل

۱۱۲ پنجم - دمش‌های خاص حروف

۱۱۲ ششم - قواعد نون ساکن و تنوین

۱۱۳ هفتم - کشش‌های تجویدی

۱۱۳ غنه

۱۱۳ مد

۱۱۴ **تمرین فصاحت حروف و حرکات**

۱۲۷ **خودآزمایی ۴**

۱۲۸ آدرس

مقدمه :

بازنگری و بازسازی آموزش قرآن کریم

قرآن کریم ، سخن و کلام خداوند است . این کتاب آسمانی ، آخرین ، کامل‌ترین و ارزشمندترین سخن الهی است که وحی شده ، و آیات شریف آن تا روز قیامت بر زندگی انسان حاکم است .

اللَّهُ نَزَلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ
زُمَر ۲۳

خداوند بهترین سخن را وحی کرده و فرستاده است .

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ
زُمَر ۵۵

از بهترین آنچه از سوی پروردگارتان برای شما وحی شده پیروی کنید .

آیا می‌توان آموزش‌های فعلی قرآن را نیز به گونه‌ای بهتر طراحی کرد ؟
آیا در آموزش قرآن تنها یک روش و یک شیوه برنامه‌ریزی وجود دارد ؟
آیا می‌توان در روش‌های موجود تأمل کرده ، آنها را مورد بازنگری قرارداد و شیوه‌ای بهتر ، منطقی‌تر ، پویاتر ، اثربخش‌تر و جذاب‌تری را طراحی نمود ؟

متن قرآن قابل تغییر و تحول نیست ؛ ولی آموزش و روش تدریس آن ، متناسب با زمان ، مکان و مخاطب آن ، قابل تغییر ، تحسین و ارتقااست .

اگر مربیان قرآن به روش خاصی خو کرده‌اند ، لزوماً آن روش برتر نیست . گاهی باید از شاکله بیرون آمد و جستجو کرد که آیا آموزش را با شیوه بهتری می‌توان پیش برد ؟ و آیا راه و رسم بهتری برای تدریس قرآن وجود دارد ؟

آیا مربیان در این راه قدم گذاشته و روش‌های جدید را تجربه کرده‌اند ؟ یا چون به روش‌های دیگر عادت کرده‌اند ، روش‌های جدید را بر نمی‌تابند ؟

راه و رسمی که عادت شده لزوما بهترین نیست .

قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ

بگو هر کس مطابق حالتی که شکل گرفته ، فعالیت می کند .

فَرَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا

ولی پروردگارتان بهتر می داند راه و رسم چه کسی بهتر است .

سورة اِسْرَاء آیه ۸۴

با توجه به اصول زبان آموزی و روش های نوین و پیشرفته در آموزش زبان و تجربه های گسترده معاصر که در این زمینه رخ داده و برای آموزش زبان های مختلف استفاده می شود و استقبال از آنها در حال افزایش است ، آیا نباید در روش های آموزش قرآن کریم تأملی نمود و آنها را بازنگری و بازسازی کرد ؟

متن قرآن ثابت است ، ولی روش آموزش آن می تواند انعطاف داشته باشد و متناسب با مخاطب ، زبان او ، زمان و مکان ، تغییر کند .
در گام های اولیه یادگیری ، باید با زبان قرآن آشنا شد ، درست قرائت کرد و صحیح درک نمود

می توان در شیوه ها ، نوآوری کرد و متناسب با شرایط ، برنامه ریزی نمود . اکنون از شیوه های ده ها سال پیش در آموزش قرآن استفاده می شود که متناسب با آن زمان ها بوده است . البته باید از روش های قدیم که هنوز پویا و اثربخش است بهره برد ، ولی شیوه های بهتر را باید اصل و مینا قرار داد . از این رو شایسته است برنامه های آموزش قرآن مورد بازنگری و بازسازی جدی قرار گیرد و متناسب با مخاطبان مختلف ، از روش های ارتقا یافته استفاده شود .

برای نمونه می‌توان به سیر تکامل رسم الخط قرآن کریم در طول زمان، از بدو نزول قرآن تا کنون اشاره کرد. در زمان نزول، خط قرآن بسیار ابتدایی و متناسب با سواد آن زمان بود و نقطه و اعراب نداشت. این خط به مرور زمان رشد کرد و نظم و نسق کامل‌تری یافت تا به خط معاصر رسید.

تلاوت قرآن نیز از صدر اسلام تا زمان حاضر تغییرات زیادی را پشت سر گذاشته تا به حالت و شکل کنونی رسیده است.

البته منظور از طراحی برنامه و روش جدید برای آموزش قرآن، به معنای بازنگری و بازسازی دقیق منطقی و علمی است؛ از این رو نباید این معنا از آن برداشت شود که هر کس طبق سلیقه و ذوق شخصی و مورد پسند خود، روش آموزشی خاصی را طراحی و پیشنهاد کند. بدیهی است که بازنگری و بازسازی هر برنامه و روشی، باید بر اساس مبانی و اصول منطقی و علمی انجام شود.

آموزش‌های متداول قرآن در حال حاضر

در حال حاضر ، آموزش قرآن کریم در کشور ما به طور سنتی متداول ، که در حال اجراست ، بیشتر متمرکز بر مهارت‌های قرائت است .
 روال آموزشی موجود ، بیشتر به ترتیب زیر دنبال می‌شود :
 روخوانی ، روان‌خوانی ، صحت قرائت ، تجوید سطح یک ، سطح دو ، صوت و لحن و وقف و ابتدا ؛ و بعد از آن درک و فهم آغاز می‌شود .
 آموزش‌های حفظ نیز بیشتر کمی بوده و شامل ۱ جزء ، ۳ جزء ، ۵ جزء ، ۱۰ جزء ، ۲۰ جزء و کل قرآن می‌باشد .
 همچنین آموزش مفاهیم که به طور جداگانه ، بیشتر بر اساس کلمات اکثر و آشنای قرآن ، صرف و نحو عربی و توضیح و تفسیر آیات صورت می‌گیرد .
 به طور کلی مسیر قرائت ، مفاهیم و حفظ جدای از یکدیگر طی می‌شود .
 برنامه و روش این آموزش‌ها و هر یک از مباحث و سرفصل‌های آن ، یک به یک قابل بررسی و تأمل می‌باشد .

آموزش‌های متداول قرآن در حال حاضر :

خواندن : روخوانی ، تجوید ، صوت و لحن ، وقف و ابتدا

حفظ : ۱ جزء ، ۳ جزء ، ۵ جزء ، ۱۰ جزء ، ۲۰ جزء ، کل

مفاهیم : کلمات اکثر و آشنا ، صرف و نحو ، توضیح و تفسیر آیات

آیا در برنامه و آموزش‌های فعلی که مباحث مربوط به خواندن و قرائت ، جدای از مباحث مربوط به درک و فهم تدریس می‌شود ، مطلوب است ؟
 آیا بهتر نیست برای عموم مردم به ویژه برای مبتدیان ، آموزش‌های قرائت با درک و فهم تلفیق و ترکیب شود ، و در مراحل بالاتر ، به صورت رشته‌های تخصصی جداگانه ارائه گردد ؟

آموزش مطلوب :
تلفیق و ترکیب رشته‌ها در مراحل ابتدایی
تخصصی و جداسدن رشته‌ها در مراحل بالاتر

می‌توان با تلفیق این آموزش‌ها ، برای مبتدی و در سطح عموم ، آموزش قرآن را جامعیت بخشید . یعنی وقتی قرآن آموزش داده می‌شود ، هم خواندن ، هم درک و فهم و هم حفظ را شامل شود . اگر مریبان این سه موضوع را برای مبتدیان و عموم مردم ، با هم و به صورت تلفیق شده تدریس کنند ، آموزش قرآن کریم ، کامل تر ، مؤثرتر ، نتیجه‌بخش تر ، شیرین تر و جذاب تر می‌شود .

آموزش جامع :
تلفیق آموزش‌های قرائت ، درک و فهم ، و حفظ
برای مبتدیان و عموم مردم

سزوار است برای آموزش قرآن که « احسنُ الحدیث » است ، بهترین راه و رسم آموزشی انتخاب شود . مبانی و معیارهای انتخاب روش بهتر با الهام از آیات قرآن و سیره پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان علیهم السلام چیست ؟
برخی معیارها با الهام از آیات و روایات :

۱- انتخاب بهترین روش :

فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ } زُمَر ۱۸
بشارت‌ده آن بندگان مرا که سخن را می‌شنوند و از بهترین آن پیروی می‌کنند .

۲- تدریس به زبان مخاطب :

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ اِبْرَاهِيم ۴
و ما هیچ پیامبری را نفرستادیم مگر به زبان قومش ، تا به آنها بفهماند .

۳- متناسب با ظرفیت درک افراد :

نَحْنُ مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أَمِرْنَا أَنْ نُكَلِّمَ النَّاسَ عَلَىٰ قَدْرِ عُقُولِهِمْ

به ما پیامبران دستور داده شده که با مردم به اندازه ظرفیت درکشان سخن بگوییم .

پیامبر اکرم (ص) اصول کافی

۴- آسان و هموار و به دور از سختی و پیچیدگی

بقره ۱۸۵

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ

خداوند برای شما آسانی می‌خواهد ، و سختی برای شما نمی‌خواهد .

۵- متناسب با توانایی و ظرفیت مخاطب :

بقره ۲۸۶

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

خداوند هیچ کسی را بر کاری وادار نمی‌کند مگر متناسب با ظرفیت او .

بخش اول _____ کلیات

سطوح آموزش قرآن :

اول - آموزش عمومی

دوم - آموزش تخصصی

عناصر برنامه آموزشی :

۱- تعریف درس

۲- اهداف نظری و مهارتی

۳- محتوای درس

۴- وسائل و ابزار آموزشی

۵- برنامه زمانی

۶- روش تدریس

۷- شیوه ارزشیابی

برنامه خواندن قرآن

سطوح آموزش قرآن

بسیار شایسته است که آموزش‌های قرآن به طور کلی به دو سطح عمومی و تخصصی تقسیم

شود :

اول - آموزش عمومی (سواد قرآنی)

یعنی آن مقدار از مهارت‌ها و اطلاعات قرآنی که شایسته است هر مسلمان فراگیرد و بلد باشد

(**سواد قرآنی** عموم مردم)

مؤلفه‌های سواد قرآنی

۱- مهارت‌های صحت قرائت قرآن ، شامل : روخوانی ، وقف بر جمله ، کوتاهی و کشیدگی حرکات و تلفظ حروف خاص .

۲- مهارت‌های درک و فهم آیات ، شامل : معنای کلمه ، ترکیب و جمله ؛ قواعد ساده صرف و نحو ، تفسیر ساده و تدبر در آیات .

۳- مهارت‌های انس با قرآن ، شامل : خواندن روزانه ، حفظ نسبی ، مراجعه به آیات و متکی کردن معارف ، باورها و رفتارها به آیات قرآن کریم .

دوم - آموزش تخصصی

اطلاعات و مهارت‌های خاص قرآنی ، برای افراد توانا و علاقمندی که آموزش عمومی را پشت سر گذاشته و می‌خواهند در یک یا چند رشته خاص قرآنی ، به طور کامل تر یا حرفه‌ای تحصیل کنند .

مؤلفه‌های آموزش تخصصی :

۱- مهارت‌های فصاحت و تجوید ، شامل : تلفظ فصیح حروف و حرکات ، احکام تجویدی ، وقف و ابتدای تجویدی ، صوت و لحن ردیف و زیبا .

۲- مهارت‌های درک و فهم عمیق‌تر ، شامل : معنای مفردات ، ترکیبات ، الگوهای زبان عربی ، قواعد کامل صرف و نحو و تدبر و تفسیر کامل .

۳- ارتباط تخصصی با آیات قرآن ، شامل : حفظ کامل ترتیبی ، یا حفظ موضوعی ، مرور مستمر محفوظات ، مراجعه به آیات ، و بررسی استدلالی مفاهیم و معارف قرآن .

مطابق این سطح‌بندی ، همه آموزش‌های قرآن « خواندن ، درک و حفظ » در سطوح مقدماتی و عمومی تلفیق می‌شود ؛ ولی در سطوح بالاتر ، رشته‌های مورد نظر به صورت جدا جدا و تخصصی ، آموزش داده می‌شود .

از این رو در آموزش‌های قرآن باید تأمل شود و سطح‌بندی آموزش‌ها ، متناسب با زمان و مخاطب ، بازسازی گردد . در مرحله ابتدایی و عمومی ، آموزش‌های متعارف مربوط به « خواندن ، درک و حفظ » که در حال حاضر به صورت جداگانه و مستقل از یکدیگر تدریس می‌شوند ، حتما تلفیق شوند ، تا آموزش قرآن برای مبتدیان و عموم مردم ، آسان ، اثربخش و شیرین گردد .

روخوانی	صحت قرائت	آموزش عمومی (سواد قرآنی)
وقف بر جمله		
کوتاهی و کشیدگی حرکات		
تلفظ حروف خاص	درک ساده	
معنای کلمه ، ترکیب و جمله		
قواعد ساده صرف و نحو		
ترجمه ، تفسیر و تدبر ساده	انس با قرآن	
خواندن روزانه قرآن		
مراجعه به آیات و حفظ نسبی		
استناد به آیات در باورها و رفتارها	فصاحت و تجوید	
تلفظ فصیح حروف و حرکات		
احکام تجویدی		
وقف و ابتدای تجویدی		
صوت و لحن ردیف و زیبا		
معنای مفردات و ترکیبات	مفاهیم	
الگوهای زبان قرآن		
قواعد کامل صرف و نحو		
تدبر و تفسیر کامل	ارتباط با آیات	
حفظ کامل ترتیبی یا موضوعی		
مرور محفوظات و مراجعه به آیات		
بررسی استدلالی معارف قرآن		

عناصر برنامه آموزشی

تعیین اجزاء و عناصر درس ، پیش از آغاز آموزش امری ضروری است .

باید پیش از شروع آموزش قرآن ، عناصر برنامه آموزشی مشخص شود . این عناصر شامل :
تعریف درس ، اهداف نظری و مهارتی ، محتوای درس ، وسائل و ابزار آموزشی ، برنامه زمانی ،
روش تدریس و شیوه ارزشیابی می باشد .

اینک توضیح این عناصر :

۱- تعریف درس : ابتدا باید درس تعریف شود ؛ یعنی مشخص گردد دقیقاً چه چیزی از
آموزش قرآن می خواهد تدریس شود ؟ حوزه و رشته آن چیست ؟ مشخص شود که در رشته
خواندن و قرائت است یا درک و فهم ؟ یا حفظ ؟ و یا همه اینها باهم ؟ در چه سطحی است ؟
سطح یک ، دو ، سه ؟ این آموزش برای کودکان است یا نوجوانان و یا بزرگسالان ؟ مخاطب است
چه سطحی از سواد است ، پیش دبستان ، ابتدایی ، متوسطه یا بالاتر ؟ ...
باید حد و مرز مشخصی برای درس مورد نظر تعریف شود و ویژگی های آن از هر جهت
مشخص گردد .

۲- هدف درس : آموزش قرآن باید هدفمند و دارای نقطه آغاز و انجام روشن و اهداف
کلی و جزئی مشخص باشد . باید روشن شود که قرآن آموز از کجا به کجا و از چه نقطه به چه
نقطه مطلوبی می رسد ؟ میزان پیشرفت خواندن و قرائت ، درک و فهم و حفظ به چه حدی است
؟ دقیقاً چه اهدافی دنبال می شود ؟

در حال حاضر آموزش های متداول قرآن ، هدف و نقطه روشنی را دنبال نمی کند ، آغاز و
انجام آن مشخص و روشن و قابل اندازه گیری دقیق نیست . بیشتر به حالت شعاری و با چراغ
خاموش انجام می شود ؛ در حالی که شایسته است بدانیم در هر مرحله آموزشی ، به چه میزان از
مهارت ها و اطلاعات می رسیم ؟ باید گام های آموزشی را به گونه ای روشن و شفاف انجام دهیم
که قابل اندازه گیری دقیق باشد .

۳ - محتوای درس : باید محتوای درس قرآن مشخص باشد که دقیقاً چه مطالبی
تدریس می شود ؟ همه آیات قرآن کریم یا سور و آیات منتخب ؟ چه مقدار از قواعد ؟ در چه

سطحی؟ همچنین سایر فعالیت‌های تدریس. تعیین مشخصات دقیق محتوای آموزش، رکن اساسی و ضروری برنامه است.

۴ - وسیله آموزشی: باید مشخص شود درسی که تعریف شده و هدف و محتوای آن معین گشته، به چه ابزار و وسایلی نیاز دارد؟ چه وسایل عمومی مورد نیاز هر درس و چه وسایل خاص آموزش قرآن. باید معین شود کدام کتاب، جزوه، لوحه، لوح فشرده، وسیله صوتی، تصویری و مانند آن، مورد نیاز است؟ در انتخاب وسایل و ابزار آموزشی باید توجه کرد که متناسب با سطح آموزش و مخاطب باشد، یعنی ابتدا مخاطب و سطح آموزش مشخص شود، سپس وسایل آموزشی مورد نیاز تهیه گردد. مثلاً با توجه به سن مخاطب و تحصیلات او، آیا نیاز به مصحف کامل است یا بخشی از آیات، همچنین لوحه آموزشی و سایر وسائل. ضمناً این وسائل با چه کیفیتی باشد؟

۵ - زمان درس: درس نیاز به برنامه زمانی دارد، هم زمان کلی دوره آموزشی و هم زمان جزئی هر جلسه. مثلاً زمان کلی آموزش جمعا چند ساعت است؟ کلاس چند روز در هفته تشکیل می‌شود؟ در هر روز چند جلسه برگزار می‌گردد؟ زمان هر جلسه چند دقیقه است؟ درس، تمرین، یادآوری، پرسش، آزمون؛ برای هر کدام چه مقدار وقت اختصاص دارد؟

۶ - روش تدریس: تدریس با چه شیوه و رویه‌ای انجام می‌شود؟ در تعیین روش تدریس و شیوه آموزش، باید به این پرسش‌ها پاسخ داده شود:

- مخاطب درس در چه سنی است؟ کودک، نوجوان، جوان یا بزرگسال؟

- سواد او در چه سطحی است؟ پیش‌دبستان، ابتدایی، متوسطه، عالی؟

- در اطلاعات و مهارت‌های قرآنی دارای چه زمینه‌ها و سوابقی است؟

پاسخ به این پرسش‌ها کمک می‌کند که معلم روش تدریس خود را، متناسب با شرایط و توان مخاطب خود، تنظیم کرده و شیوه مناسبی را برای آموزش انتخاب کند. از این رو با توجه به ویژگی‌ها و زمینه‌های مختلف، مربی باید شیوه‌ای آسان، به روز، متناسب با اقتضات و شرایط زمانه، جذاب و اثربخشی را برای تدریس قرآن انتخاب کند.

۷- ارزشیابی : آخرین عنصر برنامه درسی ، اندازه گیری میزان موفقیت در آموزش است ، باید بررسی شود که برنامه آموزشی با محتوای مشخص ، وسایل و ابزار تعیین شده ، در زمان مقرر و با روش منتخب ؛ چه اندازه به اهداف مورد نظر دسترسی پیدا کرده یا نزدیک شده و چه مقدار موفق بوده است ؟

از سوی دیگر باید مشخص شود کلاس داری و تدریس معلم ، به چه میزان مطلوب بوده و او را چه مقدار به اهداف برنامه رسانده یا نزدیک کرده است ؟ همچنین قرآن آموز چه مقدار در یادگیری مطالب و مهارت ها موفق شده است ؟

از این رو پیش بینی یک ساز و کار مطمئن و کارآمد برای ارزشیابی میزان تحقق اهداف درس قرآن مد نظر ، بسیار ضروری است تا برنامه آموزشی ، فعالیت معلم و پیشرفت دانش آموز ، مورد سنجش و اندازه گیری قرار گیرد .

عناصر برنامه آموزشی :

۱- تعریف درس

۲- اهداف نظری و مهارتی

۳- محتوای درس

۴- وسائل و ابزار آموزشی

۵- برنامه زمانی

۶- روش تدریس

۷- شیوه ارزشیابی

آنچه بیان شد ، اصول ، مبانی و بایدهای برنامه آموزش قرآن است که در این عناصر و اجزا باید تعریف و ارزیابی شود . بنا بر این مریبان محترم قرآن ، باید ابتدا به مبانی ، اصول و منطق حاکم بر برنامه و روش آموزش توجه کنند ، سپس سلايق شخصی خود را دخالت دهند . نباید سلیقه و نظر شخصی بر مبانی و اصول غالب شود ، بلکه با در نظر گرفتن این نکات ، برنامه آموزشی مناسبی طراحی و برنامه ریزی گردد و آموزش قرآن به شیوه ای نظام مند و اثربخش ، در زندگی قرآن آموزان نقش بیشتری ایفا کند .

تَعَلَّمُوا ، قَبْلَ أَنْ تَحْكُمُوا : یاد بگیرید قبل از این که حکومت کنید . توانایی در کلاس‌داری ، اجرای روش مناسب و تربیت خوب شاگرد ، نوعی حکومت کردن در کلاس و درس است .

چه شایسته است مربیان محترم برای رضای خدا اقدام کنند ، از خدا مدد بگیرند و قبل از تدریس ، برای این امر مهم آمادگی‌های لازم را کسب نمایند . کسانی که در راه خدا تلاش می‌کنند ، خداوند راه‌های هدایت را به آنها نشان می‌دهد : **وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا** عنکبوت ۶۹ همچنین **مَا كَانَ لِلَّهِ يَنْمُو :** آنچه برای خداست ، رشد و نمو می‌کند .

مباحث خواندن قرآن

در خواندن قرآن چه موضوعاتی دنبال می‌شود و هر کدام چند بخش دارد؟
خواندن قرآن دارای دو موضوع صحت قرائت و تجوید و فصاحت است .

دو موضوع خواندن قرآن :

۱- صحت قرائت : درست خواندن

۲- تجوید و فصاحت : به لحن عربی و زیبا خواندن

هر کدام از دو موضوع خواندن قرآن ، چهار مؤلفه دارد :

مؤلفه‌های صحت قرائت		مؤلفه‌های تجوید و فصاحت	
روخوانی		فصاحت تلفظ حروف و حرکات	
وقف بر جمله		احکام و قواعد تجویدی	
کوتاهی و کشیدگی حرکات		وقف و ابتدای بهتر	
تلفظ صحیح حروف خاص		صوت و لحن زیبا	

پرداختن به چهار مؤلفه صحت قرائت ، در آموزش عمومی ضروری است و باید در اولویت قرار گیرد ؛ و عمده تلاش بر آموزش آنها متمرکز شود ؛ آنگاه پس از قوام گرفتن آن ، به فصاحت و تجوید پرداخته شود .

شایان ذکر است به این نوع تقسیم‌بندی از خواندن قرآن ، در کتاب‌های موجود و مربوط به روخوانی و تجوید ، به طور جدی توجه نشده است .

خود آزمایی ۱ :

- ۱- مؤلفه‌های سواد قرآنی کدامند ؟
- ۲- مؤلفه‌های تخصصی آموزش قرآن چیست ؟
- ۳- سطوح آموزش قرآن کدامند ؟
- ۴- عناصر برنامه آموزشی چیست ؟
- ۵- دو موضوع خواندن قرآن چیست ؟
- ۶- مؤلفه‌های صحت قرائت کدامند ؟
- ۷- مؤلفه‌های تجوید و فصاحت کدامند ؟

سؤال و ابهام ، نقد و نظر ، پیشنهاد :

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

بخش دوم _____ آموزش صحت قرائت

مؤلفه‌های صحت قرائت

مؤلفه اول - روخوانی

سطوح آموزش روخوانی :

سطح یک - بخش خوانی

سطح دو - شمرده خوانی

سطح سه - روان خوانی

سطح چهار - تخصصی

سطوح آموزش حروف ناخوانا

شاخص‌های آموزش روخوانی در هر سطح

مؤلفه دوم - وقف بر جمله

سطوح آموزش وقف :

سطح یک - تقطیع آیات

سطح دو - علائم وقف

سطح سه - وقف اولی

سطح چهار - تخصصی

شاخص‌های آموزش وقف در هر سطح

مؤلفه سوم - کوتاهی و کشیدگی حرکات

مؤلفه چهارم - تلفظ حروف خاص

سطوح آموزش تلفظ حروف خاص

آموزش صحت قرائت

مباحثی از آموزش قرائت قرآن که ضروری ، لازم و واجب است و اگر رعایت نشود ، کلام خدا مخدوش می گردد و در انتقال معنا ، اختلالی جدی رخ می دهد (یعنی معنای کلمات و عبارات تغییر می کند) در مقوله صحت قرائت قرار می گیرد . ضرورت صحت قرائت یک امر بدیهی است ، به همین دلیل عموم مراجع ، صحت قرائت را در نماز واجب می دانند .

اشکال در صحت قرائت = تغییر در معنای کلمه و جمله

صحت قرائت شامل درست خواندن حروف و حرکات و ترکیبات آنها ، همچنین درست خواندن کلمات و جمله ها می باشد . به عبارت دیگر ، صحت قرائت به معنای ادای صحیح کلمات و جملات آیات قرآن است .

صحت قرائت شامل :

درست خواندن : حروف ، حرکات و ترکیبات آنها
درست خواندن : کلمات ، ترکیبات و جمله های قرآن

مؤلفه های صحت قرائت

درست خواندن و صحت قرائت قرآن دارای چهار مؤلفه است که عبارتند از : روخوانی ، وقف بر جمله ، کوتاهی و کشیدگی حرکات و تلفظ حروف خاص . اینک شرح و توضیح هر یک از این مؤلفه ها :

مؤلفه اول - روخوانی

مهم ترین موضوع در صحت قرائت قرآن ، مهارت روخوانی است ؛ یعنی درست خواندن ترکیبات : حروف ، حرکات ، تشدید ، تنوین ، حروف ناخوانا و ... در متن آیات قرآن .

می‌توان آموزش روخوانی را در چهار مرحله زیر سطح‌بندی کرد :

سطوح آموزش روخوانی

آموزش روخوانی قرآن ، باید متناسب با سطح سواد ، تحصیلات ، توانایی و ظرفیت قرآن‌آموز سطح بندی شود ، و مناسب است در چهار سطح : بخش خوانی ، شمرده‌خوانی ، روان‌خوانی و تخصصی ؛ که در هر سطح با مجموعه و شیوه‌ای از قواعد تدریس می‌شود .

سطوح آموزش روخوانی :

سطح یک : بخش خوانی

سطح دو : شمرده‌خوانی

سطح سه : روان‌خوانی

سطح چهار : تخصصی

سطح یک - بخش خوانی

این سطح برای قرآن‌آموزان مبتدی و عموم افرادی می‌باشد که سواد خواندن و نوشتن را حداقل در سطح ابتدایی دارا هستند. البته بین کودکان، نوجوانان و بزرگسالان تفاوت‌هایی وجود دارد؛ ولی در این سطح مهارت‌هایی از روخوانی قرآن بیان می‌شود که همه به فراگیری آن نیاز دارند.

شاخص‌های آموزش روخوانی در سطح یک

آموزش روخوانی در سطح یک طبق شاخص‌های زیر برنامه‌ریزی می‌شود:

۱- مبنا قراردادن سواد فارسی: آموزش روخوانی قرآن به سادگی و فقط بر اساس الفبای فارسی، صداهای کوتاه، صداهای بلند، حروف ساکن و تشدید آغاز می‌گردد. این موارد در سوادآموزی فارسی حاصل می‌شود؛ یعنی از بیان مجدد قواعد روخوانی، مانند حروف، حرکات، تشدید، تنوین، حروف ناخوانا و... حتی به صورت کم و موردی خودداری می‌شود؛ مانند شیوه آموزش قرآن در اول دبستان؛ که بدون آموزش قواعد جدید است.

۲- آغاز با بخش خوانی:

آموزش روخوانی در سطح یک، بر پایه سواد فارسی، از بخش خوانی آغاز می‌شود و به شمرده‌خوانی می‌رسد. در این سطح، کلمه یا جمله به صورت معمولی خوانده نمی‌شود، بلکه همانند بخش کردن کلمات در آغاز سوادآموزی فارسی، کلمات و ترکیبات قرآنی نیز ابتدا بخش‌بخش سپس به طور شمرده خوانده می‌شود. آغاز خواندن با بخش خوانی، پیچیدگی و سختی کلمات و ترکیبات را، آسان می‌کند، و به راحتی به شمرده‌خوانی می‌رسیم.

مثلاً همانگونه که کلمه «آبادان» با بخش خوانی می‌شود «آ / با / دان» عبارت قرآنی «وَأَرْبَا مَنَا سَكْنَا» نیز به صورت بخش خوانی می‌شود:

ن	ک	س	ن	م	ن	ر	ا	و
	-			-				

۳- اشاره فنی به بخش‌ها : در این سطح ، معلم در ابتدا نمی‌خواند ، بلکه به طور فنی به هر بخش به صورت ثابت یا متحرک اشاره می‌کند ، تا چشم قرآن‌آموز به ترکیب حروف و حرکات متمرکز شود و هر بخش کلمه را به طور جداگانه بخواند . باید بین بخش‌ها مقداری فاصله بیفتد .

۴- استفاده از خط آسان آموزشی : شایسته است برای فرد مبتدی ، خطی آسان و نزدیک به فارسی استفاده شود ؛ چون فرد مبتدی ، خط فارسی را می‌شناسد و برای او آسان است ، از این رو باید حتی المقدور از حالت معلوم به سمت مجهول و از شیوه آسان به سمت مشکل حرکت کند .

باید خطی خلوت و دارای حداقل علائم ، ساده‌ترین نمادها و متمایز بودن حروف و حرکات ناخوانا ، روخوانی را آغاز کند ؛ سپس به تدریج به خط متداول قرآن برسد .
مثلا اگر در خط مصاحف متداول ، نیاز به آموزش ۴۰ قاعده باشد ؛ قواعد در خط آسان به کمتر از نیمی تقلیل می‌یابد .

ویژگی‌های خط آسان آموزشی :

- ۱- نزدیک به خط فارسی
- ۲- خلوت ، با حداقل علائم
- ۳- ساده‌ترین نمادهای خط قرآن
- ۴- متمایز بودن حروف و حرکات ناخوانا
- ۵- تقطیع آیات ، و قراردادن هر جمله در یک سطر
- ۶- اتصال حرکت قبل از حروف ناخوانا به ساکن یا تشدید

نمونه‌ای از خط ساده آموزشی سوره مبارکه عصر :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 ۱- وَالْعَصْرِ
 ۲- اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِیْ خُسْرِ
 ۳- اِلَّا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا
 وَ عَمِلُوْا الصّٰلِحٰتِ
 وَ تَوٰصَوْا بِالْحَقِّ
 وَ تَوٰصَوْا بِالصَّبْرِ

۵ - بیان قواعد ساده بر اساس اشکالات : علائم و ترکیبات خاص خط قرآن ، باید

به زبان ساده ، کوتاه و کاربردی بیان شود ؛ البته فقط در مواردی که نیاز است و به طور مصداقی ؛ نه به صورت کلاسیک و آنگونه که در کتاب‌های آموزش روخوانی آمده است .

**قواعد به زبان ساده ، کوتاه و کاربردی ،
 به طور مصداقی در کلمات مورد نیاز .**

نمونه‌هایی از قواعد ساده ، کوتاه و کاربردی :

معادل فارسی	مثال قرآنی	معادل فارسی	نماد خط قرآن
إِلَاهَ	إِلَٰهَ	لا	لَ
بِهُی	بِهُی	بهی	هَ
أَهُو	لَهُ	هوَ	هَ
كُفُوَةٌ	كُفُوًا	کَن	ـَ
مُحَمَّدِیْنِ	مُحَمَّدِیْ	مِن	ـِ
أَحَدُنِ	أَحَدٌ	ن	ـِ
إِيَّاكَ	إِيَّاكَ	كَ	كَ

قُرْأَ	قُرِئَ	أَ	ئَ
قَدَ قَامَتِ الصَّلَاتُ	قَدَ قَامَتِ الصَّلَاةُ	تُ	هُ

اگر شکل‌ها و ترکیبات جدید حروف و حرکات، مانند الف کوچک یا کاف بدون سرکج که در فارسی وجود ندارد، توسط قرآن‌آموزان به صورت خودآموز و خود به خود خوانده شد، نیاز به آموزش ندارد. ولی در مواردی که قرآن‌آموز با مشکل مواجه است و سؤال می‌کند، باید قاعده گفته شود. البته نه با بیان طولانی و قواعد مفصل و اصطلاحات خاص، بلکه به زبان ساده، کوتاه، کاربردی و متناسب با ظرفیت مخاطب.

میزان خودآموز بودن در سطح یک، بسیار مهم است. در این سطح، قرآن‌آموز باید بتواند بسیاری از آیات قرآن را بخواند تا با علاقمندی، آسانی و شیرینی وارد آموزش قرآن شود.

شاخص‌های آموزش روخوانی در سطح یک:

- ۱- مبنا قراردادن سواد فارسی
- ۲- استفاده از خط آسان آموزشی
- ۳- قواعد به زبان ساده، کوتاه و کاربردی
- ۴- آغاز آموزش با بخش خوانی سپس شمرده‌خوانی
- ۵- اشاره فنی معلم به بخش‌ها، برای خواندن قرآن‌آموزان

همچنین بسیار مناسب است آموزش قرآن برای افراد مبتدی در سطح یک، با پیام‌های کوتاه قرآنی آغاز شود؛ مانند: وَ كَلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا

سطح دو - شمرده‌خوانی

پس از تثبیت مهارت بخش‌خوانی، قرآن‌آموز به مهارت شمرده‌خوانی می‌رسد؛ و کلمات، ترکیبات و جمله‌ها را به طور آرام و شمرده می‌خواند. در این سطح، باید از خواندن شتابزده و سریع، جلوگیری شود؛ زیرا تندخوانی و کلی‌خوانی، اشتباهات را بیشتر می‌کند.

در این سطح ، از رسم الخط قرآن کامل ، ولی آسان‌ترین شیوه ، استفاده می‌شود . به نظر می‌رسد رسم‌الخط کم علامت ، که حروف ناخوانا در آن ، به صورت رنگی است ، و در پایه‌های چهارم ، پنجم و ششم دبستان نیز استفاده می‌شود ، مناسب‌ترین شیوه است .

نمونه‌ای از خط ساده کم‌علامت ، پنج آیه اول سوره مبارکه بقره :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 اَلَمْ (۱) ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيْهِ « هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ (۲) الَّذِيْنَ
 يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُوْنَ الصَّلٰةَ وَ مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ (۳)
 وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَ بِالْآخِرَةِ
 هُمْ يُوقِنُوْنَ (۴) اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَبِّهِمْ » وَ اُولٰٓئِكَ هُمُ
 الْمُفْلِحُوْنَ (۵)

همچنین در این سطح یک دوره خلاصه قواعد روخوانی ، به زبان ساده ، کوتاه و کاربردی به دور از اصطلاحات ، به روش آسان تدریس می‌شود .

شاخص‌های آموزش روخوانی در سطح دو :

- ۱- تأکید بر شمرده‌خوانی
- ۲- استفاده از رسم الخط کم‌علامت
- ۳- یک دوره خلاصه قواعد روخوانی
- ۴- قواعد به زبان ساده ، کوتاه و کاربردی

سطح سه - روان خوانی

پس از تثبیت مهارت شمرده خوانی ، قرآن آموز به مهارت روان خوانی می رسد ؛ و جمله ها را به طور روان می خواند .

در این سطح ، یک دوره قواعد کامل روخوانی همراه با کلیه استثنائات آموزش داده می شود . در سطح سه ، پس از تثبیت مهارت روان خوانی ، مناسب است قرآن آموز با عموم رسم الخط های متداول و رایج آشنا شود ؛ مانند خط عثمان طه ، نیریزی و . . . که در منازل و مساجد مورد استفاده فراوان قرار می گیرد و نیاز به آموزش قواعد بیشتری دارد .

شاخص‌های آموزش روخوانی در سطح سه :

- ۱- رسیدن به مهارت روان خوانی
- ۲- قواعد کامل روخوانی همراه با استثنائات
- ۳- آشنایی با ویژه‌گی‌های رسم الخط‌های متداول

سطح چهار - روخوانی تخصصی

این سطح مخصوص معلمان و کارشناسان قرآن است که باید همه قواعد روخوانی را به طور علمی و استدلالی بدانند ، با اصطلاحات و استثنائات به طور کامل آشنا باشند و مباحث روخوانی را به نحو مستند و با منابع معتبر بیاموزند . این سطح آموزش ، مورد نیاز عموم مردم نیست . از جمله مباحث این سطح ، آشنایی با رسم الخط‌های متداول در جهان ، رسم المصحف ، ضبط المصحف ، علائم وقف و ابتدا و تقسیمات قرآنی ، که به طور استدلالی و کامل بررسی می‌شود .

آموزش سه سطح :

بخش خوانی ، شمرده خوانی و روان خوانی

برای عموم مردم

آموزش تخصصی برای معلمان و کارشناسان

سطوح آموزش حروف ناخوانا

با توجه به اهمیت و جایگاه حروف ناخوانا در آموزش روخوانی ، می‌توان آنها را در سه سطح آموزش داد :

سطح یک : آموزش حروف ناخوانا برای مبتدیان ، با متمایز کردن آنها ، به صورت رنگی یا توخالی ، و اتصال حرکت قبل از حروف ناخوانا به ساکن یا تشدید بعد از آنها ، با رسم فلش ، در رسم الخط آسان آموزشی .

سطح دو : آموزش خلاصه قواعد حروف ناخوانا ، به زبان ساده ، کوتاه و کاربردی ، همراه با متمایز کردن آنها به صورت رنگی برای عموم مردم ،

سطح سه : آموزش قواعد کامل حروف ناخوانا ، همراه با بیان استثنائات و اصطلاحات ، برای قاریان و معلمان ؛ همراه با مشکی‌بودن رنگ آنها ، یعنی هم‌رنگ متن قرآن

آموزش حروف ناخوانا

سطح یک	=	تمایز	+	فلش اتصال
سطح دو	=	تمایز	+	خلاصه قواعد
سطح سه	=	هم‌رنگ	+	قواعد
کامل				

چند نکته در باره تشدید

با توجه به اهمیت و جایگاه تشدید در آموزش روخوانی ، چند نکته قابل توجه است :

۱- با توجه به دو زمان داشتن و دو بار خوانده شدن حرف مشدد ، باید با مقداری مکث و کشش تلفظ گردد . متقابلاً حرف بدون تشدید ، نباید با مکث تلفظ شود .

۲- گاهی اشتباه شده و تشدید حذف یا اضافه می‌شود ، مثلاً در آیه شریفه : **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** ، باید روی « **ي** » مقداری مکث شود تا تشدید بیان گردد ؛ ولی از روی **نون** سریع رد شویم تا تشدید اضافه نشود .

۳- تشدید آخر کلمه ، در حالت وقف تلفظ می‌شود ، لذا باید روی آن مقداری مکث و تأکید شود ، مانند : **وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ** کلمه « **يُؤْمِنَ** » یعنی چند زن ایمان می‌آورند ، ولی کلمه « **يُؤْمِنَ** » یعنی یک مرد ایمان می‌آورد .

همچنین تشدید آخر عبارت ، مانند :

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ { يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ

۴- متقابلاً حرفی که تشدید ندارد ، نباید با مکث و تأکید و مانند تشدید خوانده شود . مثلاً تأکید روی دال در آیه : **قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ** ، اشتباه است .

مؤلفه دوم - وقف بر جمله

در مراحل اولیه آموزش روخوانی قرآن (بخش خوانی و شمرده خوانی) عدم توجه به وقف بر جمله‌ها اشکالی ندارد؛ اما در مرحله روان خوانی، شایسته است به تدریج جمله‌های قرآن منعقد گردد و کلمات هر جمله، متصل به هم خوانده شود. جدا کردن کلمه از جمله خود و وصل آن به جمله دیگر، اشتباه مربوط به صحت قرائت است.

اگر به اشتباه در وسط جمله‌ای وقف شود، یا کلمه‌ای از یک جمله جدا گشته و با جمله بعدی خوانده شود، معنا عوض می‌شود و جملات و عبارات قرآن ضایع می‌گردد و این اشکال گاهی از غلط اعرابی سنگین‌تر است.

مثلاً اگر آیه آخر سوره حمد به این صورت خوانده شود:

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

کلمات هر جمله با جمله دیگر مخلوط شده و این عبارت که کلام بلند الهی است، ضایع

می‌شود. باید کلمات هر جمله با همان جمله خوانده شود:

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ / غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ / وَلَا الضَّالِّينَ

بنا بر این جملات قرآن باید متناسب با معنا و درست منعقد شوند.

می‌توان جمله خوانی را مبنای آموزش سطح مقدماتی روخوانی قرار داد؛ یعنی هر جمله در یک سطر قرارگیرد تا جداگانه به طور مستقل خوانده شود. این نوعی آموزش وقف است. ولی وقتی جمله‌ها در صفحه معمولی قرآن، پشت سر هم باشند، وقف بر جمله مشکل‌تر می‌شود. بهتر است آموزش وقف بر جمله همراه با روخوانی برنامه‌ریزی و تدریس شود؛ و کوتاهی و کشیدگی حرکات نیز همراه با تلفظ حروف خاص.

آموزش وقف بر جمله، همراه با روخوانی کوتاهی و کشیدگی حرکات، همراه با تلفظ حروف خاص

باید شناسایی جمله‌ها و وقف بر هر جمله را به روش آسان و به طور جدی برنامه‌ریزی کرده و آموزش داد.

موضوع وقف بر جمله، از مباحثی است که کمتر به آن توجه شده است.

سطوح آموزش وقف		
تقطیع آیات ، هر جمله در یک سطر	سطح یک	آموزش عمومی
شماره در انتهای آیه : - - - - -) (علائم وقف بالای کلمات : - - ' - - ' - - » - - کلمات اول جمله : وَ - - فَ - - ثُمَّ - -	سطح دو	
وقف و ابتدای اولی و زیبا بر اساس معنا انتخاب بهترین محل وقف ، ابتدا و وصل	سطح سه	آموزش تخصصی
مباحث تخصصی علم وقف و ابتدا وقف تام ، کافی ، حسن و ...	سطح چهار	

سطح اول وقف

در این سطح آیات تقطیع شده و هر جمله آن در یک سطر قرار می‌گیرد ، و حرکت آخر هر جمله به صورت متمایز (مثلاً رنگی) می‌باشد .
قرآن آموز آخر هر سطر وقف می‌کند و حرکت رنگی را نمی‌خواند .
با این روش ، هم محل وقف آسان شده ، و هم با متمایز و رنگی شدن حرکات ناخوانای آخر جمله ، حالت وقف مشخص می‌گردد .

سطح اول آموزش وقف : قراردادن هر جمله در یک سطر

نمونه‌ای از خط آموزشی **سوره مبارکه عصر** در کتاب‌های آموزش قرآن مدارس ، که آیات تقطیع شده و هر جمله در یک سطر قرار گرفته است .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
۱- وَالْعَصْرِ
۲- اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِیْ خُسْرٍ
۳- اِلَّا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ
وَتَوٰصَوْا بِالْحَقِّ
وَتَوٰصَوْا بِالصَّبْرِ

سطح دوم وقف

در این سطح ، از متن قرآن کامل ، استفاده شده و سه نوع علامت برای وقف کردن آموزش داده می شود :

۱- شماره آیه که در اکثر مصاحف ، در انتهای آیه است : - - - - - ()

۲- علائم وقف که به شکل حروف ریز بالای کلمات قرار دارد ؛ مانند :

- - - - - ' - - - - - ' - - - - - » - - - - - < - - - - - <

در این سطح توضیح در باره تفاوت این علائم وقف ، ضرورتی ندارد . فقط به قرآن آموز گفته می شود که این علائم برای وقف است ، و روی هر کدام از آنها باید توقف کند .

۳- مواضع وقف در آیاتی که دارای چند جمله بوده ولی فاقد علامت وقفند ، به روش آسان آموزش داده می شود ؛ یعنی همانند علائم وقف ، کلمات اول جمله که نیاز به درک و فهم آیات ندارد آموزش داده می شود ؛ مانند : وَ - - - - - فَ - - - - - ثُمَّ - - - - -

أَوْ - - - - - إِنَّ - - - - -

علائم وقف

- - - - - () - - - - -	شماره آیه
- - - - - ' - - - - - ' - - - - - » - - - - - < - - - - - <	حروف ریز بالای کلمات
- - - - - ثُمَّ - - - - - فَ - - - - - وَ - - - - - أَوْ - - - - - إِنَّ - - - - -	کلمات اول جمله

در این دو سطح آموزش وقف ، که برای مبتدیان و آموزش عمومی است ، باید برنامه ریزی شود تا هر جمله حتما جداگانه و به صورت عبارت کوتاه خوانده شود و از فوائد زیر بهره مند شویم :

۱- آسان شدن خواندن قرآن

۲- یادگیری آسان وقف و ابتدا

۳- زمینه سازی برای درک و فهم آسان

۴- انعقاد و شکل‌گیری هر جمله از آیات قرآن
۵- هموارشدن درست‌خواندن و کم‌شدن اشتباهات

فوائد کوتاه خواندن عبارات قرآن و وقف بر هر جمله :

۱- آسانی خواندن

۲- کمی اشتباهات

۳- آسانی درک و فهم

۴- یادگیری وقف و ابتدا

۵- انعقاد هر جمله قرآن

سطوح سه و چهار که مربوط به وقف و ابتدای اولی و زیبا بوده و بر اساس معنای کامل آیات است ، برای انتخاب بهترین محل وقف ، ابتدا ، وصل ، شروع و ختم قرائت ، و مباحث تخصصی علم وقف و ابتدا مطرح می‌شود ، مانند وقف تام ، کافی ، حسن و ... که موضوع این کتاب نیست .

مؤلفه سوم - کوتاهی و کشیدگی حرکات

سومین مؤلفه صحت قرائت، کوتاهی حرکات و کشیدگی حرکات است، و همراه با تلفظ حروف تدریس می‌شود.

حرکات کوتاه و کشیده در کلاس اول دبستان آموزش داده می‌شود؛ ولی در فارسی مقید به اندازه کشش آن نیستیم. ممکن است حرکات کوتاه را کشیده، یا حرکات بلند را کوتاه بخوانیم. این کار در فارسی اشکالی ندارد؛ و در معنا تغییری پیش نمی‌آید. ولی اگر این جابجایی کشش حرکات در قرائت قرآن صورت بگیرد، معمولاً معنا تغییر می‌کند؛ یعنی کشیده خواندن صداهای کوتاه، یا کوتاه خواندن صداهای کشیده، موجب تغییر معنا می‌گردد.

در زبان فارسی حالت صدا مهم است، نه کشیدگی آن، مانند صدای:

أ و آ ا و ای اُ و او

ولی در زبان عربی میزان کشش حرکت اهمیت دارد، نه حالت صدا. اگر آ اُ کشیده شود، به صداهای آ ای او تبدیل می‌گردد.

مثلاً اگر در کلمه «قال» به صورت کشیده خوانده شود، به «قالا» تبدیل می‌گردد، یعنی کلمه مفرد به مثناً تبدیل می‌شود؛ و برعکس اگر در کلمه «یقولوا» کوتاه خوانده شود، به «یقول» تبدیل می‌گردد، یعنی کلمه جمع به مفرد تبدیل می‌شود.

قال : گفت مُثَنَّى مفرد	با کشش فتحه می شود	قالا : گفتند مُثَنَّى مفرد
قال : گفت مفرد	با کوتاهی الف می‌شود	یقولوا : می‌گویند جمع
یقول : می‌گوید مفرد	با کشش ضمه می شود	یقولوا : می‌گویند جمع
یقولوا : می‌گویند جمع	با کوتاهی واو می‌شود	یقول : می‌گوید مفرد

مفرد		جمع
------	--	-----

البته منظور از صحت قرائت حرکات ، تلفظ آنها به لحن و لهجه عربی نیست ، بلکه فقط رعایت کوتاهی و کشیدگی آنهاست .

کوتاهی و کشیدگی اکثر حرکات در گویش فارسی خود به خود درست خوانده می شود ، ولی گاهی حرکت کوتاه ، به ویژه در آخر کلمه ، کشیده می شود ؛ یا حرکت کشیده کوتاه می گردد . برای کوتاه خواندن حرکات کوتاه ، به ویژه در آخر کلمه ، باید از روی آنها سریع رد شویم ، و کلمات را متصل به هم تلفظ کنیم ؛ چون کلمات هر جمله مانند حلقه های زنجیر ، باید متصل به هم خوانده شود .

مثلا در ذکر **اللَّهُ أَكْبَرُ** نباید ضمه **اللَّهُ** کشیده شود ، یعنی نباید بخوانیم **اللَّهُ أَكْبَرُ** ؛ کلمات هر جمله باید به هم وصل شود و حرکات کوتاه آخر کلمه ، کشیده نشود .

در ذکر **الْحَمْدُ لِلَّهِ** نیز باید ضمه **اللَّهُ** دال سریع خوانده شود و کلمه **الْحَمْدُ** به **لِلَّهِ** وصل گردد . سایر موارد نیز اینگونه است .

اصلاح کشیده خواندن حرکت کوتاه :

۱- سریع رد شدن از حرکت کوتاه

۲- وصل کردن کلمه به کلمه بعدش

متقابلا صدای کشیده ، نباید کوتاه خوانده شود . برای این منظور باید حرکت کشیده (حرف مدی) با مقداری کشش تلفظ شود ، تا کشیدگی منعقد گردد ، به ویژه در آخر جمله .

مؤثرترین روش برای درست خواندن کوتاهی و کشیدگی حرکات ، تمرین با قرائت قاریان معتبر است ؛ مانند قرائت تحقیق و ترتیل عبد الباسط ، حصری ، منشاوی ، پرهیزکار و ... تا قرائت خود به خود منظم شود .

استماع ، همانندسازی و پیروی از قرائت الگو و مطابق الگو خواندن ، مهمترین تمرین است .

مؤلفه چهارم - تلفظ حروف خاص

اغلب حروف عربی مثل حروف فارسی تلفظ می‌شوند؛ ولی در فارسی برخی حروف مثل هم خوانده می‌شوند، یعنی چند حرف، یک تلفظ دارند.

مثلا: «ع» به صدای «ء»

«ح» به صدای «ه»

«ط» به صدای «ت»

«ث، ص» به صدای «س»

«ذ، ض، ظ» به صدای «ز» تلفظ می‌شوند.

«غ» و «ق» نیز اغلب جایجا تلفظ می‌شوند.

این حالت در زبان عربی فصیح وجود ندارد، و اگر کلمات قرآن اینگونه تلفظ شوند، اشکال جدی به وجود می‌آید؛ زیرا اگر حرفی به حرف دیگری تبدیل شود، تغییر معنا را به دنبال خواهد داشت. به این مثالهای توجه کنید:

علیم : دانا	آلیم :
أجلّ : حلال	أهلّ : نام
شد	برده شد
طابّ : نیکو	تابّ : توبه
شد	کرد
إثم : گناه	إسم : نام
قَدّ: قطعا	غَدّ : فردا
ظَلّ : ماند	ضَلّ : گمراه
	شد

در این مثال‌ها مشاهده می‌شود که به دنبال تغییر در تلفظ حرف، معنای کلمه و به تبع آن، معنای آیه نیز تغییر می‌کند.

بنا بر این باید در حین خواندن قرآن به تلفظ صحیح حروف دقت کرد؛ زیرا با تبدیل حرفی به حرف دیگر، آیه قرآن و کلام خدا نیز تغییر می‌کند.

تبدیل حرف = تغییر معنا

آموزش تلفظ صحیح حروف خاص در خواندن کلمات و آیات قرآن، بسیار ضروری است و باید به طور جدی به آن پردازیم. بر همین اساس چهارمین مبحث در آموزش صحت قرائت قرآن، تلفظ صحیح حروف خاص عربی است.

حال این سؤال مطرح می‌شود که آیا تلفظ حروف خاص، به عموم مردم باید تدریس شود یا نه؟ اگر پاسخ مثبت است، باید صبر کرد تا ابتدا روخوانی شکل و قوام لازم را بگیرد تا وقتی که قرآن آموز به مرحله روان خوانی برسد، آن وقت تلفظ حروف خاص تدریس شود. ولی از ابتدای آموزش روخوانی باید قرآن آموز به قرائت صحیح و معتبر استماع کند، ولی توضیح نحوه تلفظ، تکلیف و پرسش، بماند برای مرحله روان خوانی.

آسیب‌های صحت قرائت

عدم رعایت صحت قرائت، آسیب‌هایی جدی به خواندن وارد می‌کند. آسیب‌ها عبارتند از: تبدیل، جابجایی، کم‌شدن و اضافه‌شدن حرف یا حرکت؛ وقف در وسط جمله و جداشدن کلمه از جمله خود و وصل آن به جمله دیگر. برای آسیب شناسی قرائت و رفع اشکال قرآن‌آموزان و اصلاح اشتباهات آنها، باید به نکات زیر به طور جدی توجه شود.

اشتباهات در صحت قرائت:

تبدیل حرف یا حرکت
جابجایی حرف یا حرکت
کم‌شدن حرف یا حرکت
اضافه‌شدن حرف یا حرکت
جابجایی کلمات جمله‌ها

عناصر لازم برای تصحیح اشتباهات:

- ۱- تشخیص دقیق اشتباه
- ۲- علت‌یابی اشکال و اشتباه
- ۳- پیدا کردن راه حل مناسب برای تصحیح اشتباه
- ۴- برخورد مدبرانه و سازنده با اشکال و اشتباه قرآن‌آموز

مهم‌ترین علت‌های اشتباه در قرائت:

شتابزدگی و عجله در خواندن
طولانی خواندن (چند جمله با هم)
کلی خواندن و عدم دقت به اجزاء خط
اشتباه در حفظ، یا لهجه و ذهنیت قبلی

برخورد مدبرانه و سازنده با اشکال و اشتباه قرآن آموز :

- ۱- قطع نکردن قرائت قرآن آموز ، و صبر و تحمل تا وقف او
- ۲- تشویق قرآن آموز برای کلماتی که درست خوانده است .
- ۳- درخواست تکرار جمله مورد اشتباه توسط خود او
- ۴- در صورت تکرار اشتباه ، سؤال از بقیه در باره اشتباه
- ۵ - تکرار مجدد جمله مورد اشتباه توسط فرد مورد نظر

موضوع آسیب‌شناسی قرائت بسیار حائز اهمیت است و باید به طور جدی به آن توجه شود . از این رو حق مطلب با این سخن مختصر ادا نمی‌شود ، بلکه نیاز دارد به بحث مفصل در کتابی مستقل .

خود آزمایی ۲ :

- ۱- مؤلفه‌های صحت قرائت چیست ؟
 - ۲- سطوح آموزش روخوانی کدامند ؟
 - ۳- شاخص‌های آموزش روخوانی در هر سطح چیست ؟
 - ۴- ویژگی‌های خط آسان آموزشی چیست ؟
 - ۵- سطوح آموزش حروف ناخوانا کدامند ؟
 - ۶- سطوح آموزش وقف کدامند ؟
 - ۷- شاخص‌های آموزش وقف در هر سطح چیست ؟
 - ۸- وقف بر هر جمله و کوتاه خواندن عبارات چه فوایدی دارد ؟
 - ۹- کوتاهی و کشیدگی حرکات را چگونه اصلاح کنیم ؟
 - ۱۰- سطوح آموزش تلفظ حروف خاص کدامند ؟
 - ۱۱- شاخص‌های آموزش تلفظ حروف خاص کدامند ؟
 - ۱۲- مهم‌ترین علت‌های اشتباه در قرائت کدامند ؟
 - ۱۳- عناصر لازم برای تصحیح اشتباهات چیست ؟
- سؤال و ابهام ، نقد و نظر ، پیشنهاد :

.....

.....

.....

بخش سوم _____ آموزش تلفظ حروف خاص

گام‌های آموزش تلفظ حرف
شيوه‌های تمرین تلفظ
حروف

نحوه تدریس تلفظ هر

حرف

۱- تلفظ ث

۲- تلفظ صاد

۳- تلفظ ذال

۴- تلفظ ظا

۵- تلفظ ضاد

۶- تلفظ طا

۷- تلفظ ح

۸- تلفظ عین

۹ و ۱۰- تلفظ غ و ق

تمرین تلفظ انفرادی حرف

۱- تلفظ تک تک

۲- تلفظ سه تایی

۳- تلفظ سه تایی پیوسته

۴- سرود تک بخشی

۵- سرود دو بخشی

۶- مقایسه با حرف مشابه

۷- ذکر مقایسه

۸- مسابقه

تمرین تلفظ در کلمه و جمله

آموزش تلفظ حروف خاص

در زبان فارسی ۳۲ حرف نوشته می‌شود، ولی ۲۴ حرف تلفظ می‌گردد؛ چون برخی حروف، تلفظ خاصی برای خود ندارند و به صدای حروف دیگر تلفظ می‌شوند.

در زبان فارسی: **ح** به صدای **هـ**، **عین** به صدای **الف**، **ط** به صدای **ت**، **ث** و **صاد** به صدای **سین**، و **ذال**، **ظا** و **ضاد** به صدای **ز** تلفظ می‌شود.

وقتی این هشت حرف (**ح ع ط ث ص ذ ظ ض**) را از ۳۲ حرف کسر می‌کنیم، ۲۴ حرف می‌ماند؛ از این رو حروف فارسی در نوشتن ۳۲ حرف است، ولی در شنیدن، گفتن و خواندن ۲۴ حرف است.

الفبای عربی، هم در نوشتن و هم در شنیدن و خواندن، ۲۸ حرف است؛ زیرا ۴ حرف (**پ ژ گ چ**) در عربی فصیح نیست.

از این رو در عربی ۴ حرف (**پ ژ گ چ**) از فارسی کمتر نوشته می‌شود؛ ولی در تلفظ فصیح عربی، ۸ حرف (**ح ث ذ ص ض ط ظ ع**) از فارسی بیشتر است و تلفظ خاص خود را دارد. یعنی حروف فارسی در نوشتن، ۴ حرف بیشتر از حروف عربی دارد، ولی در خواندن ۴ حرف کمتر.

البته در فارسی گاهی دو حرف **غ** و **ق** نیز جایجا تلفظ می‌شوند.

فارسی در نوشتن ۳۲ حرف، ولی در خواندن ۲۴ حرف دارد.

چون: ح	به صدای هـ
عین	به صدای الف
ط	به صدای ت
ث، صاد	به صدای سین

ذال ، ظا ، ضاد به صدای **ز** تلفظ می‌شوند .

عربی در نوشتن و تلفظ **۲۸** حرف دارد .

هر حرف عربی دارای تلفظ خاص خود می‌باشد .

نوشتن فارسی **۴** حرف بیشتر از عربی ؛ خواندن **۴** حرف کمتر .

تلفظ خاص **۸** حرف (**ث ح ذ ص ض ط ظ ع**)

معمولا در فارسی استفاده نمی‌شود .

اگر هر یک از مؤلفه‌های صحت قرائت ، رعایت نشود ، اشکال و خلل اساسی به قرائت وارد می‌شود . یعنی اگر روخوانی درست انجام نشود ، معنا تغییر می‌کند ؛ اگر بر جمله‌ها درست وقف نشود ، کلمات و جملات با هم مخلوط شده و جملات قرآنی درست منعقد نمی‌شود ؛ و اگر حروف خاص ، درست تلفظ نگردد و مطابق عرف زبان فارسی تلفظ شود ، نیز صحت قرائت مختل شده و معانی تغییر می‌کنند .

اکنون حروف خاص عربی را با چه روشی تدریس کنیم؟
۱۸ حرف (ا ب ت ج خ د ر ز س ش ف ک ل م ن و ه ی) در فارسی و عربی تقریباً تلفظ مشترکی داشته و از نظر صحت قرائت ، به تدریس نیاز ندارد .
ولی تلفظ ۱۰ حرف خاص (ث ح ذ ص ض ط ظ ع غ ق) به آموزش نیاز دارد و باید به تدریج تدریس و تمرین شود تا در نماز و قرائت قرآن به طور صحیح تلفظ گردد .
آموزش تلفظ حروف دارای دو سطح است :
سطح اول : مربوط به صحت قرائت
سطح دوم : مربوط به تجوید و فصاحت
صحت قرائت حرف ، یعنی تلفظ درست آن ، به نحوی که با حرف دیگر اشتباه نشود ؛ مثلاً
ح با ه ، ع با ا ، ذ با ز ، ث با س اشتباه نشود .
این قدم اول است و عموم مردم به این مقدار آموزش نیاز دارند تا حداقل نمازشان درست باشد ، و عموم مراجع تقلید نیز روی این مقدار تأکید دارند .
ولی سطح دوم مربوط به فصاحت و تجوید ، لحن عربی و زیبایی قرائت است و سطح بالاتر را تشکیل می‌دهد ، یعنی هر حرف ، علاوه بر صحت تلفظ ، شایسته است که فصیح و زیبا نیز ادا شود .
در سطح یک ، مثلاً همین که با غلیظ تلفظ کردن ، ح از ه و ع از ا متمایز و جدا شود ، صحت قرائت محقق می‌گردد ؛ ولی از نظر فصاحت تلفظ و تجوید ، این مقدار کافی نیست .
هر حرف باید اولاً درست و ثانیاً فصیح و زیبا تلفظ گردد .
در سطح دو علاوه بر غلظت ح و ع نباید این دو حرف درشت ادا شوند ؛ در تلفظ فصیح و زیبا افراط و تفریط نیست . حرف باید به گونه‌ای تلفظ شود که علاوه بر درست بودن ، به لحن عربی فصیح و زیبا نیز ادا شود .

سطح یک آموزش صحت قرائت حروف
سطح دو آموزش تجوید و فصاحت حروف

در آموزش عمومی ، تلفظ صحیح ، با روشی آسان ، کوتاه و کاربردی تدریس می‌شود .
آموزش آسان ، یعنی به زبان و روشی که عموم مخاطبین ، به سادگی درک کنند و برایشان قابل
فهم و اجرا باشد .

مثلا در تدریس ح اینگونه می‌گوییم : **غلیظ از ته گلو** ، تا گرفتگی ح محقق شود . در مورد ع
نیز می‌گوییم : **غلیظ از ته گلو**

روش تدریس نباید سنگین و پیچیده باشد ، قرائت نیز نباید همراه با وسواس و تکلف باشد و
قرآن آموز ، دهانش را کج و معوج کند . بلکه در سطح یک باید آموزش تلفظ ، در نهایت سادگی
باشد .

باید از شرح و توضیح اصطلاحات تخصصی علم قرائت و تجوید ، مانند : بیان مخرج ، صفت
، استعلا ، استفال ، جهر ، همس ، اطباق و . . . پرهیز کرد ؛ این اصطلاحات و تعاریف ، برای
افراد مبتدی ضرورتی ندارد و در تلفظ آنها نقشی ایفا نمی‌کند ؛ عموم مردم حوصله این مطالب را
نداشته و به آنها نیاز ندارند ؛ این مباحث فقط برای سطوح بالاتر مناسب است .

به جای این اصطلاحات ، شگرد و روش آموزش ساده و اثربخش ضرورت دارد ، تا تلفظ
صحیح ، به راحتی و با بیانی کوتاه ، آسان و همه فهم ، آموزش داده شود .

از این رو در توضیح نحوه تلفظ حروف ، به جای اصطلاحات تخصصی علم قرائت ، خوب
است از کلمات : نوک زبانی ، درشت ، نازک ، محکم ، نرم ، و مانند آن استفاده شود ؛ این
کلمات را همه می‌فهمند و درک می‌کنند .

شایان ذکر است حتی اگر تدریس به زبان ساده باشد ، آموزش وقتی نتیجه می‌دهد که مربی
تلفظ صحیح حرف را نمایش دهد و به گوش شاگردان برساند و آنها الگوی شنیداری را تشخیص
دهند و بتوانند تلفظ مورد نظر را بازگو کنند ؛ در غیر این صورت آموزش کاربردی و اثربخش
حاصل نمی‌شود . و به همین دلیل افراد ناشنوا نمی‌توانند تلفظ کنند و لال هستند .

آموزش عمومی باید آسان ، کوتاه و کاربردی باشد .

مربی باید بخواند یا قرائت نوار و لوح فشرده را پخش کند و به شاگردان بگوید خوب گوش کنید و ببینید که چگونه این حرف تلفظ می‌شود .
مثلاً **ح** یا **ع** چگونه تلفظ می‌شود ، شما نیز مانند آن تلفظ کنید .
همچنین نباید همه حروف در یک جلسه آموزش داده شود ؛ بلکه در هر جلسه فقط یک حرف آموزش داده و تمرین شود به گونه‌ای که تلفظ حرف تبدیل به مهارت گردد . تدریس زمانی ثمربخش می‌شود و به نتیجه می‌رسد که شاگردان به توانایی و مهارت تلفظ برسند .

**در هر جلسه باید فقط یک حرف تدریس شود ؛
و با تمرین مؤثر ، به تدریج توانایی و مهارت حاصل گردد .**

در بسیاری از دوره‌های آموزشی ، اطلاعات کلی و نظری تدریس می‌شود ولی قرآن آموز نمی‌تواند در نماز یا قرائت قرآن ، حروف را درست تلفظ کند .
ضمناً تدریس باید به گونه‌ای باشد که به وسواس ، تکلف و بدآموزی منجر نشود و از آسیب‌ها جلوگیری کند .

گام‌های آموزش تلفظ حرف

گام اول : توجه‌دادن به تلفظ حرف در قرائت الگو ؛ یعنی با قرائت مربی یا تلاوت نوار و لوح فشرده ، قرائت صحیح به گوش قرآن آموز می‌رسد .

گام دوم : مقایسه حرف مورد نظر با حرفی که با آن اشتباه می‌شود ؛ یعنی وقتی قرآن آموز قرائت را گوش می‌کند ، می‌پرسیم :

مثلاً **ح** مثل **ه** به طور معمولی ادا می‌شود یا غلیظ **ح** ؟

صاد به حالت معمولی **س** خوانده می‌شود ، یا به حالت درشت **ص** ؟

کدامیک درست است : **سَلَّ** یا **صَلَّ** ؟

اگر از قرآن‌آموزان بپرسیم ، کلاس فعال می‌شود . حتی اگر یک نفر حالت صحیح را تشخیص و پاسخ دهد ، بسیار خوب است .

گام سوم: بیان ساده و همه‌فهم نحوه تلفظ حرف ، به صورت سؤال ؛ و مقایسه آن با حرف مشابه ؛ یعنی به زبان ساده از نحوه تلفظ سؤال می‌شود .
مثلاً : تلفظ به حالت معمولی یا غلیظ ؟ نازک یا درشت ؟ نرم یا محکم ؟

گام چهارم: نمایش تلفظ حرف ؛ یعنی مربی تلفظ حرف مورد نظر را با حرفی که با آن اشتباه می‌شود ، به طور مقایسه‌ای نمایش داده و در مقابل شاگردان تلفظ می‌کند تا آنها به خوبی متوجه تلفظ صحیح شوند .

مثلاً برای تدریس ح می‌گوید : ح به طور معمولی مثل ه خوانده می‌شود یا به حالت غلیظ ح ؟
در قرائت نوار چگونه شنیدید ، الهمدُ یا الحمدُ ؟
از شاگردان می‌خواهد کلمه الحمدُ را دسته جمعی تکرار کنند ، سپس از یک یک آنها در قالب حرف یعنی ح سپس در قالب کلمه الحمدُ می‌پرسد .

مقایسه به صورت حرف سپس در قالب کلمه دارای آن حرف

درس باید به طور عملی و کاربردی پیش‌رود و گوش قرآن‌آموز به تلفظ حرف مد نظر حساس گردد و با تلفظی که عادت دارد و با آن اشتباه می‌کند ، مقایسه شود ؛ سپس با بیان ساده و کوتاه که برای همه قابل درک است ، نحوه تلفظ حرف توضیح و نمایش داده می‌شود و با تلفظ غلط مقایسه می‌گردد .
مقایسه تلفظ حرف ابتدا به تنهایی ، سپس در قالب کلمه تمرین می‌شود ؛ معلم می‌خواند و قرآن‌آموز تکرار می‌کند .

گام‌های آموزش تلفظ حرف :

۱- شنیدن تلفظ حرف

۲- نمایش نحوه تلفظ

۳- مقایسه تلفظ فارسی با حالت صحیح ، به صورت سؤال

۴- توضیح تفاوت حروف ، به زبان ساده ، کوتاه و کاربردی

قرآن‌آموزان ابتدا به طور دسته‌جمعی تکرار می‌کنند تا اگر حرف را اشتباه تلفظ کردند ، مضطرب نشوند . آنگاه به طور داوطلبانه یا از روی لیست اسامی ، به صورت انفرادی پرسش می‌شود . بهتر است ابتدا از افراد قوی و با جرأت ، پرسش شود ، سپس از افراد ضعیف و خجالتی . همچنین جمله‌های بلند و مشکل از افراد قوی‌تر پرسش شود ، و جمله‌های کوتاه و آسان از افراد ضعیف‌تر .

باید پرسش با تدبیر و به خوبی مدیریت شود .

تمرین و پرسش :

ابتدا از جمع سپس از فرد

ابتدا از قوی سپس از ضعیف

ابتدا از داوطلب سپس از خجالتی

جمله‌های بلند و مشکل از افراد قوی‌تر

جمله‌های کوتاه و آسان از افراد ضعیف‌تر

تلفظ صحیح حروف در کدام متن اولویت دارد ؟ در قرائت و اذکار نماز . اذان و اقامه ، حمد و سوره ، ذکر رکوع و سجود و تسبیحات تا تشهد و سلام . باید هر جمله‌ای که دارای حرف مورد نظر است ، خوب تمرین شود .

اولویت در آموزش تلفظ حروف در اذکار نماز است .

دو حرف **ح ع** پر استعمال بوده و در قرائت نماز خیلی استفاده می‌شود . ولی حروف **ث ذ ص ض ط ظ غ ق** کمتر استفاده می‌شوند . از این رو ترتیب تدریس حروف ، یا بر اساس فروانی استفاده از آنها و یا آسانی و سختی تلفظ ، تنظیم می‌شود ؛ مانند تلفظ **ح ع ط** که راحت‌تر تدریس می‌شوند ؛ اما تدریس حروف **ث ص** و **ذ ظ ض** که دوتایی و سه‌تایی هستند ، باید طوری برنامه‌ریزی شود که از آسان به مشکل باشد و از تک مجهولی به چند مجهولی پیش برود تا حرف چند مجهولی خود به خود ، تک مجهولی شود .

ابتدا باید قرآن آموز تلفظ حرف مورد نظر را بشنود ، و با حرفی که با آن اشتباه می‌شود مقایسه گردد ، و تلفظ آن نمایش داده شود ، و از او سؤال شود تا او تلفظ صحیح را تشخیص دهد و انتخاب کند و کلاس فعال باشد .

باید بیشتر تأکید بر تمرینی باشد که قرآن آموز را به مهارت و تسلط کافی برساند . باید گوش قرآن آموز تلفظ مورد نظر را بشنود ، و زبانش آن را تکرار کند تا به مهارت برسد ، و بتواند به راحتی و درست تلفظ کند ، یعنی طوری تدریس شود که شاگرد به مهارت عملی برسد ، نه به دانستن نظری .

هر حرف ابتدا به تنهایی سپس در کلمه و بعد در جمله تمرین شود .

نحوه تدریس تلفظ هر حرف

در این بخش روش آموزش تلفظ ۱۰ حرف خاص ، یک به یک بررسی می‌شود تا در قرائت نماز و قرآن درست تلفظ شده و معانی کلمات تعبیر نکند .

۱- تلفظ ث

حرف **ث** در فارسی به صدای **سین** تلفظ می‌شود ، ولی در قرائت قرآن ، نوک زبانی است و زبان بین دندان قرار می‌گیرد .

ث : نوک زبانی ، زبان بین دندان

پس از پخش فرازی از آیات یا تلاوت خود مربی ، نحوه تلفظ حرف از قرآن آموز سؤال می‌شود ؛ تا به تلفظ **ث** توجه کند .

مربی تلفظ **ث** را به صورت مقایسه با **سین** نمایش می‌دهد و از قرآن آموز می‌پرسد ، که حرف **ث** به حالت معمولی تلفظ می‌شود س ، یا به صورت **نوک زبانی ث** ؟ قرآن آموز معمولاً درست جواب می‌دهد .

آنگاه مربی از قرآن آموز می‌خواهد که مثل او تکرار کند . نوک زبان را بین دندان قرار دهد و به صورت نوک زبانی تلفظ کند . سپس تأکید می‌شود که زبان را لای دندانها بیاورد تا دوباره به حالت **سین** تلفظ نکند .

روش دیگر برای آموزش **ث** که ساده و همه فهم است ، عبارت است از : فوت کردن با نوک زبان .

نیاز به بیان دقیق محل اتصال زبان به زیر دندانهای جلو نیست ؛ قرآن آموز خود به خود سر زبان را لای دندانهای جلو قرار می‌دهد ، نه دندانهای کناری .

پس از اینکه قرآن آموزان به صورت دسته جمعی تلفظ **ث** را تکرار کردند ، از آنها به شکل انفرادی از روی لیست اسامی یا داوطلبی می‌پرسیم .

آنگاه کلمات دارای **ث** به صورت دسته جمعی و انفرادی تمرین می‌شود ؛ مانند : **مِثْقَالٌ**

ثَقُلْتُ أَثْقَالَهَا فَحَدَّثْتُ تَحَدَّثُ بُعِثَ

سپس جملات قرآنی دارای **ث** به صورت جمع خوانی و فردخوانی تمرین می‌شود . کلمات و آیات مورد استفاده در تمرین ، در لوحه‌ای آماده می‌شود . ستون اول برای کلمه دارای **ث** و ستون دوم برای جمله قرآنی دارای آن کلمه . آنگاه جملاتی آورده شود که دارای **ث** و **سین** است ، تا با هم مقایسه شوند .

کلمه	جمله
التَّكَاثُرُ	أَلِهَاتِكُمُ التَّكَاثُرُ
الْكَوْثَرُ	إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ
مِثْقَالَ	فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ
ثُمَّ	ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ثُمَّ رَدَدْنَا نَافِلًا أَسْفَلَ سَافِلِينَ
الْمَبْثُوثِ	يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ

باید دقت شود که قرآن آموز به افراط نیفتد و **سین** را مانند **ث** نوک زبانی نگوید . باید درس به نحوی مدیریت شود تا این آسیب پیش نیاید .

۲- تلفظ صاد

حرف **صاد** در فارسی به صدای **سین** ادا می‌شود، ولی در قرائت قرآن، درشت و پر از گلو تلفظ می‌گردد.

صاد : درشت و پر ، از گلو

پس از استماع نوار، مربی از قرآن‌آموزان می‌پرسد:

صاد مثل **سین** معمولی ادا می‌شود یا درشت؟ **سَ یا صَ؟ سَلَّ یا صَلَّ؟**

توضیح ساده در قالب سؤال، مقایسه **صاد** با **سین** و نمایش تلفظ آن، انجام می‌شود؛ سپس

برای کسب مهارت، اذکار نماز تمرین می‌شود، مانند:

کلمه	جمله
الصَّلَاةُ	حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ
صِرَاطَ	إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
الصَّمَدُ	اللَّهُ الصَّمَدُ
صَلِّ	اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ
الصَّالِحِينَ	السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

۳- تلفظ ذال

حرف **ذال** در فارسی به صدای **ز** تلفظ می‌شود ، ولی در قرائت قرآن ، نوک زبانی است و زبان بین دندان قرار می‌گیرد .

ذال : نوک زبانی ، زبان بین دندان

تلفظ **ذال** مانند تلفظ **ث** آموزش داده می‌شود . بعد از نمایش تلفظ آن ، از قرآن آموز پرسش می‌شود که زبان پشت دندانها گیرمی کند یا زیر دندانها قرارمی گیرد ؟
برای تمرین **ذال** ، ابتدا قرائت اذکار نماز ، سپس آیات مقرر درس ، استماع و تکرار می‌شود .
حرف **ذال** در نماز کم‌استعمال است ، مانند :

کلمه	جمله
الَّذِينَ	صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
بِإِذْنِ	بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ
عَذَابَ	وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ
إِذَا	إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ

مطالبی که تدریس نشده ، از قرآن آموز مطالبه نمی‌شود . فقط حروفی که تدریس شده ، پرسش می‌گردد .

۴- تلفظ ظا

پس از تدریس حرف **ذال** و بر اساس تلفظ آن ، حرف **ظا** تدریس می‌شود ؛ چون **ذال** یک مجهولی و **ظا** دو مجهولی است .
ظا مانند **ذال** ، نوک زبانی است ، ولی بر خلاف **ذال** درشت ادا می‌شود . بنا بر این **ظا** نوک زبانی و درشت است .

ظا : نوک زبانی درشت ، یا ذال درشت

قرآن آموزان ابتدا آیات درس را با توجه به تلفظ **ذال** گوش می دهند ، سپس به چگونگی تلفظ **ظا** دقت می کنند .

ابتدا سؤال می کنیم که **ظا** معمولی تلفظ می شود مثل **ز** یا نوک زبانی ؟ آنگاه می پرسیم تلفظ **ظا** مثل **ذال** نازک است یا درشت ؟ که در واقع این تفاوت **ذال** و **ظا** است . آنگاه می پردازیم به تمرین **ظا** در مقایسه با **ذال** و **ز** .

حرف **ظا** در نماز فقط در ذکر رکوع آمده است .
 ذکر « سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ » را چگونه می خوانیم ؟
 رَبِّيَ الْعَظِيمِ یا رَبِّيَ الْعَظِيمِ یا رَبِّيَ الْعَظِيمِ ؟

سپس می پردازیم به تمرین **ظا** در آیات درس ، تا قرآن آموزان به مهارت و تسلط کافی برسند .

باید همواره حروفی که قبلاً آموزش داده شده ، در درس جدید مد نظر باشد و صحیح تلفظ شود .

مربی برای این درس نیز لوحه دارای دو ستون تهیه می کند ؛ ستون اول برای کلمات دارای حرف **ظا** و ستون دوم برای جمله های قرآنی دارای آن کلمه ؛ که حرف **ظا** در هر دو ستون به رنگ قرمز است ، مانند :

جمله	کلمه
سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ صَدَقَ اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ	العَظِيمِ
فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا	حَافِظًا

لِحَا فِظُونَ	وَ إِنَّا لَهُ { لِحَا فِظُونَ
حِفْظُهُمَا	وَلَا يَسْأُودُهُ { حِفْظُهُمَا
الظُّلُمَاتِ	يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ

۵ - تلفظ ضاد

حرف **ضاد** بر اساس **ظا** تدریس می‌شود ، و دارای سه مجهول است ؛ یعنی نوک زبانی مثل **ذال** و درشت مثل **ظا** ؛ ولی بر خلاف **ظا** ، محکم است .

ضاد : نوک زبانی درشت و محکم ، یا ظای محکم

مخرج و صفت **ضاد** آنگونه که در کتب تجوید آمده است ، بیان نمی‌شود چون برای عموم نه تنها مفید نیست بلکه بدآموزی دارد . اشاره به اتصال کناره‌های زبان به دندان ، معمولاً منجر به تلفظ جدید و نامطلوبی می‌شود که در زبان عربی و قرائت فصیح قرآن وجود ندارد . در تدریس **ضاد** برای عموم ، باید از وسواس و تکلف بپرهیزیم . باید این حرف مانند حروف قبلی با شیوه آسان ، همه‌فهم و کاربردی تدریس شود .

قرآن آموز باید **ذال** و **ظا** را خوب یادگرفته باشد ، و در درشت تلفظ کردن **ظا** مهارت کافی پیدا کرده باشد تا در تلفظ **ضاد** علاوه بر نوک زبانی و درشتی ، آن را محکم نیز ادا کند : **ذ** **ظ** **ض**

ظا نرم و قابل کشش است ، ولی **ضاد** محکم و غیر قابل کشش .
هر تلفظی که نرم باشد ، قابل کشش و امتدادپذیر است ، ولی هر تلفظی که محکم باشد ، غیر قابل کشش و امتدادناپذیر است .

در این حرف نیز مربی باید چهار نکته تدریس حروف را رعایت کند :

- ۱- توضیح ساده ۲- به صورت سؤال ۳- مقایسه با مشابه ۴- نمایش تلفظ
- فراموش نشود ، تدریس و تمرین این حرف نیز باید به گونه‌ای انجام شود که قرآن آموز به مهارت و تسلط کافی برسد .

ضاد حرف کم استعمال است و در اذکار نماز در این جمله‌ها آمده است :

کلمه	جمله
المَعْرُوبِ	غَيْرِ الْمَعْرُوبِ عَلَيْهِمْ
الضَّالِّينَ	وَلَا الضَّالِّينَ
أَنْقَضَ	الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ
الضَّعِيفَ	إِرْحَمْ عَبْدَكَ الضَّعِيفَ

قرآن آموز می تواند قرائت نماز و قرآن خود را ضبط کند و با استماع آن ، قرائت خود را بررسی کند و متوجه شود که هر حرف را چگونه تلفظ می کند .
همچنین با همکلاسی خود مباحثه کند . یعنی برای یکدیگر بخوانند و اشکالات یکدیگر را اصلاح کنند .

۶ - تلفظ ط

حرف ط در فارسی به صدای ت ادا می‌شود ، ولی در قرائت قرآن باید درشت و پر از گلو تلفظ گردد .

ط : درشت و پر ، از گلو

تدریس از استماع فراز قرآنی آغاز می‌گردد ، سپس تلفظ ط به صورت سؤال با ت مقایسه و نمایش داده می‌شود : **ت یا ط ؟ صیرات یا صیراط ؟**
این حرف نیز کم استعمال است ؛ در سوره حمد دو جمله دارای ط است که حرف ت هم در آنها به کار رفته است :

کلمه	جمله
صِرَاطٌ	إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
أَعْطَيْنَاكَ	إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ
مَطَّلَعٌ	سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطَّلَعِ الْفَجْرِ

حروف درشت با تکیه بر گلو تلفظ می‌شوند ، لذا در کتب علم قرائت گفته‌اند « ریشه زبان بالا می‌آید » تا گلو منقبض شده و درشت تلفظ شود . مربیان باید توجه کنند که آموزش ، آسان ، همه فهم و بدون تکلف باشد .

۷- تلفظ ح

حرف ح در فارسی مانند ه ادا می‌شود، ولی در قرائت قرآن، به صورت غلیظ از ته گلو تلفظ می‌گردد.

ح : غلیظ ، از ته گلو

از قرآن‌آموزان می‌خواهیم به نحوه تلفظ ح دقت کنند و از آنها می‌پرسیم : ح به صورت معمولی مثل ه تلفظ می‌شود، یا غلیظ و از ته گلو ح ؟

در این روش : ۱- از نحوه تلفظ ح سؤال می‌شود .

۲- تلفظ ح به گوش قرآن‌آموز رسانده می‌شود .

۲- تلفظ ح نمایش داده می‌شود .

۲- تلفظ ح با ه مقایسه می‌گردد .

برای تمرین و کسب مهارت ، معلم می‌خواند و قرآن‌آموزان ابتدا به طور دسته جمعی سپس انفرادی با انتخاب معلم یا داوطلبانه ، تکرار می‌کنند .

ابتدا نحوه تلفظ ح با ه به صورت سؤال مقایسه می‌شود : ه یا ح ؟

سپس تلفظ ح در قالب کلمه مقایسه می‌گردد : هَیَّ یا حَیَّ ؟

آنگاه تلفظ صحیح در قالب جمله تمرین می‌شود .

اولویت تمرین اذکار نماز یا سوره‌هایی است که در نماز تلاوت می‌شوند .

حرف ح در اذکار نماز زیاد به کار رفته است .

جمله	کلمه
أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ	مُحَمَّدٌ

وَأَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ	
حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ	حَيَّ الْفَلَاحِ
الرَّحْمَنُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	الرَّحْمَنُ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ	الْحَمْدُ
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ { كُفُوًا أَحَدٌ	أَحَدٌ
سُبْحَانَ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ	سُبْحَانَ بِحَمْدِهِ
سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ	حَمِيدُهُ
بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّتِهِ أَقُومُ وَاقْعُدُ	بِحَوْلِ
رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً	حَسَنَةً
أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ {	وَحْدَهُ {
وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ	رَحْمَةُ
وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ	الصَّالِحِينَ نَ

تمرین تلفظ ، باید طوری باشد که تبدیل به مهارت شود و قرآن آموز بتواند همه حروف را درست تلفظ کند . می توان قرآن آموزان را گروه بندی کرد تا اعضای هر گروه برای یکدیگر بخوانند

همچنین از شاگردان می‌خواهیم قرائت خود را ضبط کنند و ببینند آیا همهٔ موارد **ح** را صحیح تلفظ کرده‌اند یا در مواردی اشتباه شده است؟ باید تک‌تک موارد **ح** را دقت کنند و هر جمله‌ای را که درست ادا نشده، بازسازی نمایند.

۸ - تلفظ عین

حرف **عین** در فارسی به صدای **الفهمزه** ادا می‌شود، ولی در قرائت قرآن، غلیظ از ته گلو تلفظ می‌گردد.

عین : غلیظ ، از ته گلو

پس از استماع نوار و توجه دادن قرآن‌آموزان به تلفظ **عین**، می‌پرسیم:

عین معمولی تلفظ می‌شود یا غلیظ؟ **ع** یا **آ**؟ **آلی** یا **علی**؟

حرف **عین** بسیار پر استفاده است و در اذکار نماز بسیاری از کلمات، دارای **عین** هستند. باید تمرین کافی شود تا به مهارت تبدیل گردد.

کلمه	جمله
عَلِيًّا	أَشْهَدُ أَنْ عَلِيًّا وَلِيُّ اللَّهِ
عَلِيٌّ	اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ حَىَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَىَّ عَلَى الْفَلَاحِ
الْعَمَلِ	حَىَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ
الْعَا لَمِينَ	الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
نَعْبُدُ	إِيَّاكَ نَعْبُدُ
نَسْتَعِينُ	وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ	أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ	الْعَظِيمِ م
سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ	سَمِعَ
سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ	الْأَعْلَى
بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّتِهِ أَقُومُ وَأَقْعُدُ	أَقْعُدُ
أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ } وَرَسُولُهُ	عَبْدُهُ }
السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ	عَلَيْكَ
السَّلَامُ عَلَيْنَا	عَلَيْنَا
وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ	عِبَادِ
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ	عَلَيْكُمْ

۹ و ۱۰- تلفظ غین و قاف

در فارسی هر دو حرف **غین** و **قاف** استفاده می‌شود، ولی در بسیاری موارد تلفظ آنها جابه‌جا می‌گردد. مثلاً کلماتی مانند «**عقب**» و «**مستقیم**» معمولاً به صورت «**غنب**» و «**مستغیم**» خوانده می‌شود؛ ولی برعکس کلماتی مانند «**مغرب**» و «**غدير**» به صورت «**مقرب**» و «**قدیر**» تلفظ می‌گردد.

جابه‌جایی تلفظ حروف در قرائت قرآن، باعث تغییر در معنا می‌شود. مثلاً کلمه «**قَد**» یعنی قطعا، ولی «**غَد**» به معنای فردا است. کلمه «**قامت**» یعنی برخواست، ولی «**غامت**» به معنای ابری شد.

اینک فرق **غین** و **قاف** چیست؟

غین نرم و قابل کشش است، ولی **قاف** محکم و غیر قابل کشش.
حرف **غین** کم استعمال است و در اذکار نماز کم استفاده شده است.

کلمه	جمله
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ	غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ
أَسْتَغْفِرُ	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ وَأَسْتَغْفِرُهُ
أَغْنَى	مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ } وَمَا كَسَبَ

در اذکار نماز **قاف** بیشتر از **غین** به کار رفته است، مانند:

کلمه	جمله
قَدِ قَامَتِ	قَدِ قَامَتِ الصَّلَاةُ
الْمُسْتَقِيمَ	إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ
قُلْ	قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ	
إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ	الْقَدْرِ
وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ	قِنَا
بِحَوْلِ اللَّهِ وَفُؤْتِهِ أَقْوَمُ وَ أَقْعُدُ	فُؤْتِهِ أَقْوَمُ أَقْعُدُ

در لهجه آذری ، معمولا **قاف** را **گاف** تلفظ می کنند .
برای تصحیح این تلفظ باید تأکید کرد که **قاف** از ته گلو تلفظ می شود .

خلاصه تلفظ حروف :

بنا بر آنچه گفته شد ، تلفظ خاص ۸ حرف عربی ، معمولا در فارسی استفاده نمی‌شود و دو حرف جابجا می‌شود .

مربی باید هر یک از این حروف را در یک جلسه مستقل آموزش دهد .

جدول توضیح نحوه تلفظ حروف

نوک زبانی ، زبان بین دندان	ث
درشت و پر از گلو	ص اد
نوک زبانی ، زبان بین دندان	ذ ل
نوک زبانی درشت	ظ ا
نوک زبانی درشت و محکم	ض اد
درشت و پر از گلو	ط ا
غلیظ ، از ته گلو	ح
غلیظ ، از ته گلو	ء ین
نرم و قابل کشش	غ ین
محکم و غیر قابل کشش از ته	قا

گلو	ف
-----	---

جدول تفاوت تلفظ حروف

نوک زبانی	ث	معمولی	سین
درشت و پر از گلو	ص اد	معمولی	سین
درشت ، و زبان پشت دندان	ص اد	نازک ، و زبان زیر دندان	ث
غلیظ از ته گلو	ح	معمولی	هـ -
غلیظ از ته گلو	ء ین	معمولی	أ
با دمش (بجه)	ح	بدون دمش	ء ین
نرم و قابل کشش	غ ین	محکم و غیر قابل کشش	قا ف
با دمش (خروره)	خ	بدون دمش	غ ین
از ته گلو	ق اف	معمولی	گا ف
درشت و پر از گلو	ط ا	معمولی	ت
نوک زبانی	ذ ال	معمولی	ز
نوک زبانی درشت	ظ	معمولی	ز

	ا		
نوک زبانی درشت و محکم	ض اد	معمولی	ز
با دمش (صغیر)	س ین	بدون دمش	ز
درشت	ظ ا	نازک	ذا ل
درشت و محکم	ض اد	نازک و نرم	ذا ل
با دمش (نفث)	ث	بدون دمش	ذا ل
محکم	ض اد	نرم	ظ ا

شیوه‌های تمرین تلفظ حروف

هدف اصلی آموزش تلفظ حروف خاص ، این است که عموم مردم ، بتوانند براحتی آن را یاد بگیرند و با روشی آسان ، کاربردی و اثربخش و بدون تکلف و وسواس ، همواره کلمات و آیات قرآن را به طور صحیح بخوانند .

ولی این مقدار از آموزش به مهارت در خواندن نمی‌انجامد و قرآن‌آموز نمی‌تواند همواره این حروف را درست تلفظ کند . از این رو برای اثربخشی کامل این آموزش و رسیدن به مهارت لازم ، در حدی که تلفظ این حروف ، جزئی از مهارت زبانی قرآن‌آموز شود و در نتیجه بتواند در قرائت نماز و قرآن به راحتی آنها را ادا کند ، نیاز به تمرین فراوان دارد .

باید تلفظ درست این حروف به طور مستمر شنیده و تکرار شود . از طرفی تمرین‌های یکنواخت و تکراری ، خسته کننده و کم اثر است . از این رو نیاز به تمرین‌های متنوع و اثربخش به میزان کافی ، بسیار جدی است .

بسیار مناسب است تمرینها در دو بخش انجام می‌شود :

۱- تلفظ هر حرف در حالت انفرادی

۲- تلفظ هر حرف در قالب کلمه و جمله در آیات مورد نظر

در این بخش چند نمونه تمرین پیشنهاد می‌گردد . معلم می‌تواند به تناسب مخاطب و وقت کلاس ، این تمرین‌ها را اجرا نماید . باید بدانیم همواره ، درس یک کلام است ، ولی تکرار آن هزار بار .

الدَّرْسُ حَرْفٌ ، وَالتَّكْرَارُ أَلْفٌ .

الف - تمرین تلفظ انفرادی حرف :

برای تمرین حرف در حالت انفرادی ، هشت شیوه زیر پیشنهاد می شود ؛
و هر حرف با حرکات کوتاه ، کشیده ، تنوین ، تشدید و ساکن توسط معلم خوانده می شود و
قرآن آموزان تکرار می کنند ، به ترتیب زیر :

۱- تلفظ تک تک :

تلفظ حرف با هر حرکت کوتاه ، به صورت تک تک ، مانند :

ثَ	ثِ	ثُ	ثَ	ثِ	ثُ	ثَ	ثِ	ثُ
----	----	----	----	----	----	----	----	----

۲- تلفظ سه تایی :

تلفظ حرف با هر حرکت کوتاه ، به صورت سه بار ، مانند :

ثَ ثَ ثَ	ثِ ثِ ثِ	ثُ ثُ ثُ	ثَ ثِ ثُ	ثِ ثَ ثُ	ثُ ثَ ثِ
----------	----------	----------	----------	----------	----------

۳- تلفظ سه تایی پیوسته :

تلفظ حرف با هر حرکت کوتاه ، به صورت سه بار پیوسته ، مانند :

ثَثَثَ	ثِثِثِ	ثُثُثُ	ثَثِثُ	ثِثَثُ	ثُثَثِ
--------	--------	--------	--------	--------	--------

۴- سرود تکبخشی :

تلفظ حرف با حرکات کوتاه ، کشیده ، تنوین و ساکن ، ابتدا با لحن ساده ، سپس به صورت
آهنگین و با لحن مناسب حالت سرود ؛ مانند :

ثَّيْثٌ	ثا ثى ثو	ثَّا ثِ ثُ	أَثِ إِثْ أُثْ
---------	----------	------------	----------------

هدف اصلی این تمرین ، مهارت در تلفظ حرف مد نظر است .

ولی دو هدف دیگر را نیز در بر دارد :

۱- تمرین حرکات کوتاه ، کشیده ، تنوین و ساکن ، و تقویت روخوانی

۲- تمرین صوت و لحن ، و تنوع و زیبایی در تمرین

۵ - سرود دو بخشی :

تلفظ حرف با حرکات کوتاه ، همراه با تشدید به شکل دو بار پیوسته ؛ چون حرف مشدّد یک بار با حرف قبلش به حالت ساکن ، و بار دیگر با حرکت خود خوانده می‌شود . لذا باید تشدید با مقداری مکث و کشش تلفظ گردد .

ترکیبات حرف مشدد با حرکات کوتاه ، با فاصله خوانده می‌شوند ؛ مانند :

أَثَّ أَثُّ	إِثَّ إِثُّ	أُثَّ أُثُّ
-------------	-------------	-------------

ترکیبات حرف مشدد همراه با حرکات کشیده ، به طور متصل به هم خوانده می‌شوند تا کشیدگی منظور شود ؛ مانند :

أَثَّ أَثِي	إِثَّ إِثِي	أُثَّ أُثُو
-------------	-------------	-------------

ترکیبات حرف مشدد همراه با تنوین نیز متصل به هم خوانده می‌شوند ؛ ولی باید آخر تنوین کشیده شود ، نه اولش که حرکت کوتاه است ؛ مانند :

أَثَّ أَثٌ	إِثَّ إِثٌ	أُثَّ أُثٌ
------------	------------	------------

همه این ترکیبات داری تشدید نیز ، ابتدا با لحن ساده ، سپس به حالت آهنگین ، با لحن مناسب حالت سرود تمرین می‌شوند .

۶ - مقایسه با حرف مشابه :

تلفظ حرف با ضدش یعنی حرفی که با آن اشتباه می‌شود ؛ مانند **ث** با **س** :

ثُ سٌ	ثِ سِ	ثَ سَ	به صورت جدا
ثُسٌ	ثِسِ	ثَسَ	به صورت متصل
ثُسْ	ثِسِ	ثَسْ	متصل جابجا

۷ - ذکر مقایسه :

تلفظ سه بار حرف مد نظر و سه بار حرف ضدش که با آن اشتباه می‌شود ، به مقدار یک دوره تسبیح ؛ مانند :

ثُثُ سُسُسُ ثُثُ سُسُسُ ثُثُ سُسُسُ ثُثُ سُسُسُ ...

این تمرین حدود یک دقیقه وقت می‌برد و برای عادت کردن زبان به تلفظ مطلوب حرف مد نظر بسیار مؤثر است ، تا در تلفظ حروف متضاد ، اشتباه نشود .

۸ - مسابقه :

مسابقه بین افرادی که بیشترین تلفظ حرف مربوطه را با یک نفس می‌خوانند ؛ به شرطی که اشتباه نخوانند ، عجله نکنند و در حین تلفظ نفس نگیرند .

مثلا شرکت کننده در مسابقه تلفظ **ث** ، با یک نفس پشت سرهم می‌گوید :

ثُثُ ثُثُ ثُثُ ثُثُ ثُثُ ثُثُ ثُثُ ثُثُ ثُثُ ثُثُ ...

تمرین با این شگردها ، مهارت تلفظ صحیح حرف را تثبیت می‌کند ، تا وقتی قرآن آموز به سراغ قرائت آیات قرآن می‌رود ، راحت و روان تلفظ کند .

ب - تمرین تلفظ حرف در کلمه و جمله :

کلمات و عبارات قرآنی توسط معلم خوانده می‌شود و قرآن‌آموزان تکرار می‌کنند ، به ترتیب

زیر :

- ۱- خواندن کلمه قرآنی دارای حرف مورد نظر به حالت ساده
- ۲- خواندن جمله قرآنی دارای آن کلمه با لحن و به حالت ترتیل
- ۳- ابتدا تمرین بر کلمات و عبارات نماز ، سپس تمرین بر آیات درس

در آموزش تلفظ حروف ، گاهی از صوت و لحن استفاده می‌شود ؛ مانند سرود تک‌بخشی ، سرود دوبخشی ، خواندن جملات قرآن با قرائت ترتیل .

شیوه استماع و قرائت توسط شاگردان می‌تواند به شرح زیر باشد :

- ۱- استماع و خط بری
- ۲- همخوانی با استاد یا قرائت الگو (زمزمه همزمان با قرائت الگو)
- ۳- گوش دادن و تکرار بعد از قرائت الگو

مربی در کلاس می‌تواند فردخوانی و جمع‌خوانی را به صورت جداگانه یا تلفیقی اجرا کند . باید در طرح درس ، هم درس بدھیم و هم درس را تحویل بگیریم . از این رو الگوی زیر برای طرح درس قرائت پیشنهاد می‌شود :

- ۱- پیش‌خوانی در گروه یعنی قرآن‌آموزان برای یکدیگر بخوانند .
 - ۲- استماع نوار یا قرائت مربی ؛ و زمزمه کردن همزمان یا بعد از آن .
 - ۳- فردخوانی هر قرآن‌آموز یک جمله و رفع اشکال هر یک توسط مربی .
- برای آموزش تلفظ حروف و تمرین آن ، باید مربی قبل از رفتن به کلاس ، وسایل آموزشی را آماده کند ، مانند : تابلو ، لوح فشرده ، پاورپوینت و ...

خوب است سه تمرین زیر همواره به قرآن‌آموزان توصیه شود :

- ۱- استماع و اتباع : یعنی گوش‌دادن و پیروی از قرائت معتبر و الگو
- ۲- آینه قرائت : یعنی ضبط کردن قرائت خود و گوش‌دادن به آن ، تا خود فرد به اشکال خود

پی ببرد .

۳- مباحثه قرائت : یعنی قرآن آموزان گروه بندی شده تا برای هم بخوانند و اشکالات یکدیگر را تصحیح کنند . در گروه بندی بهتر است قرآن آموز قوی با ضعیف هم گروه شود ، تا شاگرد قوی به ضعیف کمک کند .

تمرین قرائت :

- ۱- استماع و پیروی از قرائت الگو
- ۲- آینه قرائت ، ضبط و استماع قرائت خود
- ۳- مباحثه قرائت ، خواندن برای هم شاگردی

خلاصه مراحل تمرین تلفظ حروف

مثال			نوع تمرین
ثُ	ثِ	ثَ	تلفظ تک تک
ثُ ثُ ثُ	ثِ ثِ ثِ	ثَ ثَ ثَ	تلفظ سه تایی
ثُثُ	ثِثِ	ثَثَ	تلفظ سه تایی پیوسته
أُثِ اِثِ	أُثِ اِثِ	أُثِ اِثِ	سرود تک بخشی
أُثُ اِثُ اِثُ	أُثُ اِثُ اِثُ	أُثُ اِثُ اِثُ	سرود دوبخشی
أُثُ اِثُ اِثُ	أُثُ اِثُ اِثُ	أُثُ اِثُ اِثُ	
أُثُ اِثُ اِثُ	أُثُ اِثُ اِثُ	أُثُ اِثُ اِثُ	
سُ ثُ	سِ ثِ	سَ ثَ	مقایسه با مشابه
سُثُ	سِثِ	سَثَ	
سُثُ	سِثِ	سَثَ	
سُثُ	سِثِ	سَثَ	ذکر مقایسه
سُثُ	سِثِ	سَثَ	
سُثُ سِثِ سَثَ سُثُ سِثِ سَثَ سُثُ سِثِ سَثَ			مسابقه
مِثْقَالِ		فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ }	اذکار نماز و قرآن

خود آزمایی ۳ :

- ۱- حروف فارسی در نوشتن چند حرف است و در خواندن چند ؟ چرا ؟
 - ۲- دو سطح آموزش تلفظ حروف کدامند ؟
 - ۳- سه ویژگی در شیوه آموزش عمومی چیست ؟
 - ۴- در هر جلسه چند حرف تدریس شود ؟
 - ۵- چهار گام تدریس حرف چیست ؟
 - ۶- نحوه تلفظ حروف خاص به زبان ساده ، کوتاه و کاربردی چگونه است ؟
 - ۷- تفاوت تلفظ حروف به زبان ساده ، کوتاه و کاربردی چیست ؟
 - ۸- ۸ مرحله تمرین تلفظ انفرادی و ۲ مرحله تمرین ترکیبی حرف کدامند ؟
 - ۹- سه شیوه تمرین قرائت چیست ؟
- سؤال و ابهام ، نقد و نظر ، پیشنهاد :

.....

.....

.....

.....

.....

بخش چهارم — آموزش فصاحت و تجوید

مؤلفه‌های فصاحت و تجوید :

۱- فصاحت حروف و حرکات

۲- قواعد و احکام تجویدی

۳- وقف و ابتدای زیبا

۴- صوت و لحن زیبا

فصاحت حروف

فصاحت حرکات :

فصاحت حرکات کوتاه

فصاحت حرکات کشیده

قواعد فصاحت و تجوید :

۱- تفخیم

۲- ترقیق

۳- قلقله

۴- سکون کامل

۵- دمش‌های خاص حروف

۶- قواعد نون ساکن و تنوین

۷- کشش تجویدی : مد و غنه

تمرین فصاحت حروف و حرکات

آموزش فصاحت و تجوید

خداوند بهترین سخن را وحی کرده است : **اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ** ؛ از این رو باید به بهترین شیوه ، قرائت ، درک و فهم ، تدبر و اجرا شود . آموزش قرآن باید به نحو احسن باشد و قرائت صحیح و زیبا در صدر آن است .

فصاحت یعنی به لهجه ناب عربی تلفظ کردن ، و تجوید به معنای نیکو ، فاخر و زیبا خواندن است ؛ از این رو مترادف هستند و همپوشانی معنایی دارند و در واقع فصیح خواندن ، یعنی رعایت قواعد تجویدی در قرائت قرآن .

رعایت فصاحت و تجوید در قرائت قرآن و قرائت نماز ، مستحب مؤکد است و باعث زیبا و فاخر شدن تلاوت می شود ، و در آیات و روایات فراوانی بر این موضوع تأکید شده است . خداوند متعال در آیه ۴ سوره مزمل می فرماید : **قرآن را منظم ، شمرده ، واضح و با درنگ بخوان : وَرَ تَلِّ الْقُرْآنَ تَرْتِیْلًا**

پیامبر اکرم می فرماید : قرآن را با صداهایتان زینت بخشید :

جامع الاخبار

رَیِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ

همچنین فرمود برای هر چیزی زینتی بوده و زینت قرآن صدای نیکو است :

لِكُلِّ شَيْءٍ حِلِيَةٌ وَحِلِيَةُ الْقُرْآنِ الصَّوْتُ الْحَسَنُ اصول کافی

فصاحت و تجوید = به لحن عربی و زیبا خواندن

مستحب مؤکد و بسیار پسندیده است .

صحت قرائت به معنای درست خواندن است ؛ لذا اگر حرف یا حرکتی حذف ، اضافه ، تبدیل یا جابجا شود ، صحت قرائت مختل گشته و معنا دچار اشکال می شود ؛ اما در تجوید این گونه نیست ؛ اگر حرف یا حرکتی تبدیل یا جابجا نشود ، ولی خوب و زیبا هم بیان نگردد ، فصاحت و تجوید رعایت نشده است . از این رو هرگونه تکلف ، فشار غیر طبیعی ، افراط و تفریط در قرائت و ... موجب اختلال در تجوید و فصاحت می شود . عدم رعایت قواعد خاص تجوید نیز این اختلال را ایجاد می کند .

فصاحت و تجوید از محسنات قرائت است و اگر رعایت نگردد ، از زیبایی و لهجه عربی کاسته می‌شود ، اما به اصل قرائت لطمه نمی‌زند و باعث تغییر در معنا ، مفهوم ، محتوا و ترجمه نمی‌شود .

از این رو آنچه در این حیطة قرار می‌گیرد ، تأکید شده ، خوب و مستحب مؤکد است ؛ ولی واجب نیست .

عدم رعایت صحت قرائت = تغییر در معنا و مفهوم
عدم رعایت فصاحت و تجوید = عدم تغییر در معنا و مفهوم

بنا بر این ، مرحله اول آموزش قرآن ، باید بر صحت قرائت متمرکز شود ، و درست خواندن در اولویت قرارگیرد ؛ و مرحله دوم ، برای فصاحت و تجوید باشد و قرائت به لحن فصیح عربی و زیبا ، در اولویت دوم قرارگیرد .

مثلا در نگارش ، علاوه بر درست نوشتن دیکته ، خوب است که با خط خوش و زیبا نیز بنویسیم . از این رو نسبت صحت قرائت ، با فصاحت و تجوید ، مانند نسبت دیکته ، با خوشنویسی است ؛ که اولویت با مهارت دیکته است .

با توجه به اینکه فصاحت و تجوید در اولویت دوم مباحث قرائت است ، تا وقتی که قرآن آموز به مهارت در صحت قرائت کاملاً دست نیافته است ، نباید به طور جدی وارد تجوید و فصاحت شد .

ابتدا آموزش صحت قرائت ، سپس تجوید و فصاحت

نکته مهم این است که آموزش فصاحت و تجوید برای عموم مردم ضروری نیست ؛ بیشتر برای افرادی مناسب است که صحت قرائت را خوب فراگرفته و می‌خواهند قرائت فصیح و زیبا را بیاموزند .

همچنین مباحث فصاحت و تجوید نباید به طور یکجا برای قرآن آموزان بیان شود ، بلکه باید به تدریج و با تمرین کافی ، به مرور زمان تدریس شود . باید درس از حالت نظری و شعاری بگذرد و به مهارت و رفتار تبدیل گردد .

معلم می‌تواند با قرائت خود یا لوح فشرده قرائت‌های معتبر و آموزشی ، در همان مراحل اولیه آموزش روخوانی ، قرائت فصیح را به صورت اجمالی ، به قرآن‌آموزان الگو دهد ؛ ولی نباید مباحث فصاحت و تجوید را قاعده‌آموزی و تدریس کند و قواعد صحت و فصاحت را همزمان آموزش دهد ؛ این شیوه نامناسب بوده ، باعث سختی آموزش می‌شود ، اولویت آموزشی در آن رعایت نشده ، و قرآن‌آموز از رعایت صحت قرائت که واجب است ، باز می‌ماند .

مؤلفه‌های فصاحت و تجوید

تجوید یعنی زیبا و نیکو خواندن، که شامل همه مؤلفه‌های قرائت می‌شود و مخصوص تلفظ فصیح و زیبا نیست، بلکه تلفظ نیکو، بخشی از آن است. گستره **تجوید**، فراتر از تلفظ فصیح و زیبایی حروف و حرکات، ترکیبات آنها و قواعد و احکام تجویدی بوده، و شامل وقف و ابتدای بهتر و صوت و لحن زیبا نیز می‌شود. این بحث بسیار مهم و قابل توجه است، و در کتاب‌های علم قرائت و تجوید، به طور جدی به آن پرداخته‌اند.

اینک می‌پردازیم به بررسی اجمالی مؤلفه‌های فصاحت و تجوید:

۱- فصاحت حروف و حرکات

شایسته است علاوه بر درست خواندن **حروف و حرکات** متن قرآن کریم، آنها را به لحن فصیح عربی و زیبا نیز تلفظ کنیم.

۲- قواعد و احکام تجویدی

ترکیب حروف و حرکات و کنار هم قرارگرفتن و همنشینی آنها، از نظر فصاحت و زیبایی قرائت، موجب حالت‌های جدیدی می‌شود که به آنها قواعد و احکام تجویدی می‌گویند، مانند: تفخیم، ترقیق، ادغام، غنه، مد و قلقله.

۳- وقف و ابتدای زیبا

در مرحلهٔ صحت قرائت، کلمات و جملات را از حالت خلط و مزج در می‌آوریم و بر سر هر جمله وقف می‌کنیم، ولی در تجوید به دنبال زیبایی‌هایی هستیم تا بهترین و شایسته‌ترین وقف و ابتدا و وصل را انجام دهیم.

انتخاب بهترین مواضع وقف، آغاز از بهترین مواضع ابتدا و وصل مناسب‌ترین جمله‌ها به هم، در این مبحث جا می‌گیرد. همچنین آغاز قرائت از ابتدای مطلب و اول فراز و انتهای آن در پایان فراز، بسیار مناسب و زیباست و تحسین و تجوید وقف و ابتداست. پرهیز از وقف و ابتدای ناقص یا شروع در وسط مطلب و ختم در وسط مطلب دیگر که خواندن را ناقص و ابتر می‌کند نیز، لازمه وقف و ابتدای زیبا و موجود است.

۴- صوت و لحن زیبا

خواندن قرآن با صدای معمولی و ساده صحیح است؛ ولی اگر به جای استفاده از صدای معمولی، از صدای آهنگین استفاده شود، و کلمه‌ها زیباتر، تکیه‌ها بهتر و زیر و بم صدا متناسب‌تر ارائه شود، صوت و لحن زیبا می‌گردد. زیرا قرآن احسن الحدیث بوده و شایسته است با صوت نیکو، لحن و آهنگ زیبا و جذاب و نظم و ترتیب خوبی قرائت شود. زیرا زیبایی‌های لحن، معنا را زیباتر نشان می‌دهد. باید شروع و فرود قرائت، زیر و بم صدا، هماهنگی پرده‌های صوتی، لحن و آهنگ دلپذیر، منسجم و مناسب معنای آیات باشد.

**فصاحت و تجوید = به لحن فصیح و زیبا خواندن
به دور از هرگونه افراط و تفریط و تکلف**

اینک می‌پردازیم به شرح و توضیح بیشتر هر یک از این مؤلفه‌ها:

الف - فصاحت حروف

در بخش صحت قرائت قرآن ، تدریس تلفظ ۱۰ حرف ضرورت دارد ؛ سایر حروف که تلفظ عربی آنها تقریباً شبیه فارسی است ، نیاز به تدریس ندارد . ولی در بخش تجوید ، فصاحت و زیبایی تلفظ همه حروف تدریس می‌شود .

منظور از فصاحت این است که هر حرف ، به بهترین و زیباترین حالت ، به اندازه مطلوب و به صورت طبیعی و روان تلفظ شود . بدون سستی یا فشار ، و بدون افراط و تفریط یا تکلف و وسواس .

فصاحت و تجوید هر حرف به طور جداگانه نیز ، یعنی اجرای احکام تجویدی در رابطه با تک تک حروف .

در این قسمت فصاحت و تجوید یک به یک همه حروف بررسی می‌شود .

۱- الفهمزه : معمولاً درست ادا می‌شود ؛ البته نباید نرم و شبیه حرکات تلفظ گردد . ولی

از نظر فصاحت و تجوید باید تیزی و ظرافت آن رعایت شود .

در اصطلاح علم تجوید ، به تیزی الفهمزه « نبر » می‌گویند ؛ مانند :

اللَّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

همزه ساکن نیز باید با دقت تلفظ شود ؛ نه سست ، نه خیلی محکم ، و نه با قلقله و تکان

دادن به همزه ؛ مانند : مَا كُولٍ بِئْسَ مُؤَصَّدَةٌ

در جمله « أَعْجَمِيٌّ » در آیه ۴۴ سوره مبارکه فَصَّلَتْ ، الفهمزه مفتوح دوم ، بدون نبر ، یعنی به صورت نرم شبیه فتحه تلفظ می‌شود .

۲- ب : معمولاً درست ادا می‌شود ؛ البته نباید با دمش مثل پ یا تودماغی مثل میم تلفظ

گردد .

ولی از نظر فصاحت و تجوید ، ب ساکن باید با تکان کوچکی تلفظ شود و لبها از هم جدا

گردد تا صدای ب به طور واضح به گوش برسد . البته نباید این تکان کوچک ، همراه با مکث و فشار و شبیه تشدید باشد .

در اصطلاح تجوید ، به این تکان کوچک « قَلْقَلَه » می‌گویند ؛ مانند :

هُوَ الْأَبْتَرُ سُبْحَانَ عَبْدُهُ فَانصَبَ فَارغَبَ

در جمله « **یا بُنَىٰ اَرْكَبَ مَعَنَا** » در آیه ۴۲ سوره مبارکه هود ، **ب ساکن** نزد **میم** ، بهتر است ادغام شود ، یعنی **ب** به **میم** تبدیل گردد .

۳- ت : معمولا درست ادا می‌شود ؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید ؛ نباید خیلی تیز تلفظ گردد تا با **دال** اشتباه شود ؛ یا زبان از دندان‌ها فاصله داشته باشد تا ، **ت** با **سین** مخلوط گردد و از فصاحت دور شود ؛ مانند :

نَسْتَعِينُ الْمُسْتَقِيمَ أَنْعَمْتَ لَيْلَهُ

همچنین **ت** ساکن نزد **طا** و **دال** ادغام می‌شود ؛ یعنی :

نزد **طا** ، به **طا** تبدیل می‌گردد ؛ مانند : **وَقَالَتْ طَأِيفَةٌ**

نزد **دال** ، به **دال** تبدیل می‌شود ؛ مانند : **أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا**

۴- ث : در بخش صحت قرائت بیان شد که **ث** نوک‌زبانی تلفظ می‌شود و زبان بین دندان‌ها قرار می‌گیرد، تا با **سین** یا **ت** اشتباه نشود؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید، همچنین برای متمایز شدن **ث** از **ذال**، باید مقداری با زبان دمیده شود. در اصطلاح تجوید، به دمش **ث** با زبان « **نفث** » می‌گویند؛ مانند:

ثُمَّ ثَقُلْتَ مِثْقَالَ أَثْقَالِهَا نَجَاجًا الْكَوْثَرَ التَّكَاثُرُ

۵- جیم : معمولاً با دو حرف **چ** و **ژ** مخلوط می‌گردد؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید، تلفظ **جیم** باید خالص باشد، یعنی بدون فشار، با ظرافت و تیزی خاص خود تلفظ شود، تا با دو حرف **چ** و **ژ** مخلوط نگردد؛ مانند:

جَمَعَ جَمْعًا أَخْرَجَ جَاءَ مَجِيدٌ جَوْعٌ وُجُوهُ
اگر **جیم ساکن** خوب بیان نگردد، با **چ** و **ژ** اشتباه می‌شود. از این رو باید به آن **قلقله** دهیم، یعنی با تکان کوچکی، زبان از کام جدا شود، تا به طور واضح ادا گردد و صدای آن زیبا و فصیح به گوش برسد؛ مانند:

أَجْرٌ يَجْعَلُ تَجْرِي رَجِيَةٌ وَالْفَجْرُ حِجْرٌ تُجْزَى

۶- ح : در بخش صحت قرائت بیان شد که **ح** غلیظ از ته گلو ادا می‌شود، تا با **هـ** اشتباه نشود؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید، باید تلفظ **ح** با مقداری دمش در گلو باشد، تا با **عین** مخلوط نگردد.

در اصطلاح تجوید، به دمش **ح** در گلو « **بخه** » می‌گویند. همچنین **ح** مفتوح یا ساکن باید نازک تلفظ شود؛ مانند:

مُحَمَّدًا حَيَّ الْحَمْدُ أَحَدٌ بِحَمْدِهِ حَمْدُهُ الرَّحْمَنُ

۷- خ : معمولاً درست تلفظ می‌شود، ولی از نظر فصاحت و تجوید، باید تلفظ **خ** با کمی دمش در گلو باشد، تا با **غین** مخلوط نگردد.

در اصطلاح تجوید، به دمش **خ** در گلو « **خروره** » می‌گویند.

همچنین **خ** مفتوح یا ساکن باید درشت تلفظ شود؛ مانند:

خَلَقَ خَيْرًا خَفَّتْ خَوْفٍ أَخْلَدَهُ } أَخْبَارَهَا يَخْرُجُ

۸ - دال : معمولا درست ادا می‌شود ؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید ، **دال ساکن** ، باید با **قلقله** تلفظ گردد ، یعنی با تکان کوچکی ، زبان از لثه جدا شود و صدای دال به طور واضح به گوش برسد ، و با **ت** اشتباه نشود ؛ مانند :

قَدْ أَحَدَ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ أَقْعَدَ مُحَمَّدٌ

همچنین **دال ساکن** نزد **ت** ادغام می‌شود ؛ یعنی به **ت** تبدیل می‌گردد ؛ مانند : **عَبَدْتُمْ** وَجَدْتُ قَدْ تَبَيَّنَ لَقَدْ تَابَ

۹- ذال : در بخش صحت قرائت بیان شد که **ذال** نوک‌زبانی ادا می‌شود و زبان بین دندان قرار می‌گیرد تا با **ز** اشتباه نشود ؛ و نازک تلفظ می‌شود تا به **ظا** تبدیل نگردد ؛ همچنین بدون فشار و دمش تلفظ می‌گردد تا با **ث** اشتباه نشود ؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید باید ظریف و روان ادا شود ؛ مانند :

أَعُوذُ الَّذِينَ عَذَابُ إِذَا هَذَا

ذال ساکن نزد **ظا** ادغام و تبدیل به **ظا** می‌شود ؛ مانند : **إِذْ ظَلَمُوا**

ولی نزد سایر حروف به ویژه نزد **ز** ادغام نمی‌شود ، بلکه کاملا بیان می‌شود ؛ مانند : **وَ إِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَ إِذْ زَيَّتْ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ وَ إِذْ صَرَفْنَا**

۳- در کلمه « **مَجْرَىٰهَا** » در آیه ۴۱ سوره مبارکه هود؛ **راء** با الف مقصوره‌ای که به صورت کسره کشیده خوانده می‌شود نیز **ترقیق** می‌شود.

۱۱- ز: معمولا درست تلفظ می‌شود؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید، باید بدون فشار و دمش تلفظ گردد تا شبیه سین نشود؛ مانند:

هُمَزَةٌ لُمَزَةٌ وَالزَّيْتُونَ زِلْزَالَهَا

۱۲- سین: معمولا درست ادا می‌شود؛ البته نباید نوک‌زبانی شبیه **ث** تلفظ شود؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید، نباید درشت و مایل به **صاد** ادا شود، به ویژه بعد از حروف درشت، مانند:

رَسُولٌ نَسْتَعِينُ سُبْحَانَ سَمِعَ حَسَنَةً السَّلَامُ

همچنین نباید در اثر جداسدن سر زبان از پشت دندانها، **سین** به **شین** مایل شود. باید صدای سین به حالت معمولی به گوش برسد؛ مانند مثالهای بالا.

۱۳- شین: معمولا درست تلفظ می‌شود، ولی از نظر فصاحت و تجوید، نباید در اثر جلوآوردن زبان، **شین** به **سین** مایل شود؛ مانند:

أَشْهَدُ شَرِيكَ الشَّيْطَانِ

همچنین برای متمایزشدن **شین** از **ژ**، باید مقداری با وسط زبان دمیده شود. در اصطلاح تجوید، به دمش شین « **تَفْشِي** » می‌گویند؛ مانند مثال‌های بالا.

۱۴- صاد: در بخش صحت قرائت بیان شد که **صاد** درشت و پر با تکیه بر گلو ادا می‌شود، تا با **سین** اشتباه نگردد؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید، نباید **صاد** سوتی، فوتی، نوک‌زبانی و... تلفظ گردد؛ مانند:

صِرَاطَ الصَّمَدِ وَالْعَصْرِ تَوَاصُوا بِالصَّبْرِ صَلِّ

۱۵- ضاد: در بخش صحت قرائت بیان شد که ضاد درشت و محکم تلفظ می‌شود و زبان بین دندان قرار می‌گیرد. نباید مثل ذال نازک، یا مثل ظا نرم تلفظ شود؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید، باید تلفظ ضاد به دور از تکلف، وسواس، کج کردن فک و زبان و... باشد. همچنین نباید خیلی محکم یا مایل

به طا تلفظ شود؛ مانند: **غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ**

ضاد ساکن قلقله ندارد و تکان داده نمی‌شود، و نیاز به بیان کامل ندارد. لازم نیست صدایش به طور واضح به گوش برسد؛ فقط کافی است حس شود؛

مانند: **فَضْلٌ يَضْرِبُ أَضْعَفُ**

در جمله «**أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ**» در آیه ۶۲ سوره مبارکه نمل، **ضاد ساکن** نزد طا ادغام نمی‌شود، بلکه بدون قلقله خوانده می‌شود.

۱۶- طا: در بخش صحت قرائت بیان شد که طا، درشت و پر، با تکیه بر گلو تلفظ می‌شود، تا با ت اشتباه نگردد؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید، نباید همراه با دمش و مایل به ت،

یا نزدیک به دال یا قاف تلفظ گردد؛ مانند:

مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْبَأَ آعطينَاكَ الْكَوْثَرَ

طای ساکن باید با قلقله تلفظ شود، و با تکان کوچکی، زبان از لثه جدا گردد، تا به طور واضح ادا شود و صدای آن خوب به گوش برسد؛ مانند:

مَطْلَعٌ أَطْهَرُ يَطْبَعُ

ولی **طای ساکن** نزد ت قلقله ندارد؛ مانند:

بَسَطَتْ أَحَطَّتْ فَرَطَتْ فَرَطْتُمْ

۱۷- ظا : در بخش صحت قرائت بیان شد که حرف **ظا** نوک‌زبانی ، درشت و نرم ادا می‌شود ، تا شبیه **ز ، ذال و ضاد** تلفظ نگردد ؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید ، باید به نرمی و روان ادا شود ؛ مانند :

رَبِّیَ الْعَظِیْمِ مِنْ الظُّلُمَاتِ

۱۸- عین : در بخش صحت قرائت بیان شد که **عین** ، غلیظ و از ته گلو ادا می‌شود ، تا با الف‌همزه اشتباه نگردد . ولی از نظر فصاحت و تجوید ، باید **عین** نرم و قابل کشش تلفظ گردد ، و از درشتی یا سفتی آن پرهیز شود ؛ مانند :

عَلِیَّا عَلَیَّ أَعُوذُ عَلَیْهِمْ نَعْبُدُ نَسْتَعِیْنُ
أَنْعَمْتَ

۱۹- غین : در بخش صحت قرائت بیان شد که **غین** ، نرم ، قابل کشش و امتدادپذیر تلفظ می‌شود ، تا با قاف و گاف اشتباه نگردد ؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید ، **غین** مفتوح یا ساکن ، باید درشت ادا شود ؛ مانند :

غَیْرِ الْمَغْضُوبِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَاسْتَغْفِرُهُ

در جمله « رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا » در آیه ۸ سوره مبارکه آل عمران ، **غین ساکن** نزد **قاف** ادغام نمی‌شود ، بلکه کاملاً بیان می‌گردد .

۲۰- ف : معمولاً درست تلفظ می‌شود ؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید ، نباید شبیه **واو** فارسی سست ادا شود ، بلکه **ف** باید با مقداری دمش تلفظ شود .

به دمش **ف** با لب ، **نفخ** می‌گویند ؛ مانند : **الْفَلَاحِ كُفُوًا وَالْفَتْحِ**

۲۱- قاف : در بخش صحت قرائت بیان شد که **قاف** ، محکم از ته گلو تلفظ می‌شود تا با **غین** و **گاف** اشتباه نگردد ؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید ، **قاف ساکن** باید درشت و با قلقله ، با تکان کوچکی ، به طور واضح بیان شود ؛

مانند : **أَقْعُدْ يَقْبَلُ مُقْتَدِرٍ**

در جمله « أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَّاءٍ مَهِينٍ » در آیه ۲۰ سوره مبارکه مرسلات ، بهتر است **قاف ساکن** نزد **کاف** ادغام گردد و **قاف** در **کاف** ادا شود .

قاف مفتوح نیز باید درشت تلفظ شود؛ مانند: **قَبْلُ حَقًّا خَلَقَ**

۲۲- کاف: معمولاً درست تلفظ می‌شود، ولی از نظر فصاحت و تجوید، باید مقداری تیز

ادا شود و به **چ** مایل نگردد؛ البته خیلی تیز و شبیه **گاف** نشود.

باید ظریف و نازک و بدون فشار تلفظ گردد؛ مانند: **إِبَاكَ مَالِكِ**

همچنین **کاف ساکن** نباید قلقله بگیرد؛ مانند: **أَكْبَرُ ذِكْرُ**

۲۳- لام: معمولاً درست تلفظ می‌شود؛ البته در مواردی که چند لام پی در پی می‌آید،

نباید **لام** به **ر** تبدیل شود؛ مانند:

رَسُولُ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ

ولی از نظر فصاحت و تجوید، نباید لام را محکم یا درشت تلفظ کرد، به ویژه لام مشدد؛

مانند: **الَّذِينَ الصَّلَاةَ**

لام ال نزد **۱۳ حرف مشدد**، ادغام و تبدیل به حرف بعد می‌شود، مانند:

الصَّلَاةَ الرَّحْمَنُ وَالتَّيْنِ وَالزَّيْتُونَ النَّارِ السَّلَامُ

ولی **لام ساکن** در سایر موارد، ادغام نمی‌شود بلکه با دقت تلفظ می‌گردد؛ مانند: **جَعَلْنَا**

فَعَلْتُمْ

لام ساکن فقط نزد «**ر**» ادغام و تبدیل به **ر** می‌شود، مانند:

قُلْ رَبِّي بَلْ رَبُّكُمْ

لام لفظ جلاله **الله**، از نظر فصاحت و تجوید، دو حالت دارد:

حالت اول: لام **الله** بعد از **—** یا **—**، **تفخیم** می‌شود، مانند:

اللَّهُ اللَّهُمَّ إِلَّا اللَّهُ هُوَ اللَّهُ رَسُولُ اللَّهِ وَ لِيُ اللَّهُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ

حالت دوم: لام **الله** بعد از **—**، **ترقیق** می‌شود، مانند:

أَعُوذُ بِاللَّهِ بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بِحَوْلِ اللَّهِ عِبَادِ اللَّهِ

۲۴- میم : معمولاً درست تلفظ می‌شود؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید، نباید **میم** به **ب**

مایل شود، به ویژه وقتی بینی گرفته است؛ مانند: **بِسْمِ اللَّهِ**

همچنین **میم ساکن** نزد **واو** نباید ادغام شود؛ مانند:

غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ

میم مشدد و **میم ساکن** نزد **میم** و **ب**، کشیده می‌شود، مانند:

ثُمَّ عَمَّ أَمْنُهُمْ مِنْ عَلَيْهِمْ مُؤَصَّدَةٌ أَمْ بِهٖ عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ

در اصطلاح تجوید به این کشش **غنه** می‌گویند.

۲۵- نون : معمولاً درست ادا می‌شود، البته نباید **نون** به **لام** مایل شود، به ویژه وقتی

بینی گرفته است؛ مانند: **نَعْبُدُ نَسْتَعِينُ**

ولی از نظر فصاحت و تجوید، **نون ساکن** و **تنوین**، سه حالت دارد:

حالت اول: **نون ساکن** و **تنوین** نزد **ع** حرف حلقی (**أ ح خ ع غ هـ**) به حالت

معمولی ادا می‌شود؛ و در اصطلاح تجوید به آن اظهار می‌گویند؛ مانند:

أَنْعَمْتَ يَنْجِتُونَ مِنْ أَلْفِ سَلَامٍ هِيَ حَظٌّ عَظِيمٌ مِيثَاقًا غَلِيظًا

حالت دوم: **نون ساکن** و **تنوین** نزد **ر** حرف (**ر ل**) به **حرف بعدی** تبدیل می‌شود، که در

اصطلاح تجوید به آن « ابدال یا ادغام » می‌گویند، مانند:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ { كُفُؤًا أَحَدٌ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ

الْحَقِّ مِنْ رَبِّكَ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

حالت سوم: **نون ساکن** و **تنوین** نزد **ق** حرف بقیه، به صورت **کشیده در حرف بعدی** تلفظ

می‌شود؛ که در اصطلاح تجوید به آن « ادغام با غنه، اخفای با غنه و قلب به میم غنوی » می

گویند، مانند:

عَلِيًّا وَ لِىُّ اللَّهِ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ خَيْرٌ مِنْ قَوْلًا بَلِيغًا

عَابِدُ مَا أَنْتُمْ أَنْزَلْنَاهُ الْإِنْسَانَ مِنْ شَرِّ مِنْ كَأ
 البته نزد ۵ حرف مفخّم (ص ض ط ظ ق) نون ساکن و تنوین تفخیم می شود ؛ مانند :
 يَنْصُرُ مَنْ ضَلَّ كَلِمَةً طَيِّبَةً يَنْظُرُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ
 نون مشدد نیز با غنه و کشیده تلفظ می شود ، مانند : إِنَّ مِمَّا هُنَّ

۲۶ - واو : در فارسی از بین لب و دندان ادا می شود ، ولی از نظر فصاحت و تجوید ، باید از بین دو لب ، نرم و بدون فشار تلفظ گردد ؛ مانند :

يَوْمَ وَإِيَّاكَ هُوَ كُفُوا أَفْوَاجًا وَحَدَهُ } بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّةً

۲۷ - هـ : معمولاً درست تلفظ می شود ، ولی از نظر فصاحت و تجوید ، با توجه به نفس بر بودن هـ ، نباید برای صرفه جویی در نفس ، آن را از بینی یعنی تودماغی یا خیلی سست و یا محکم تلفظ کنیم ؛ مانند :

اللَّهُ أَشْهَدُ إِلَهَ إِهْدِنَا عَلَيْهِمْ هُوَ لَهُ } بِحَمْدِهِ حَمِيدَهُ }

۲۸ - ی : معمولاً درست تلفظ می شود ؛ ولی از نظر فصاحت و تجوید ، نباید با فشار و محکم یا میل به ژ تلفظ شود ؛ به ویژه یاء مشدد ، مانند :

عَلِيًّا وَلِيٌّ حَىٰ إِيَّاكَ

از این رو در اصطلاح تجوید واو و ی را حروف لین یعنی نرم می نامند .

ب - فصاحت حرکات

در بخش صحت قرائت بیان شد که حرکات از نظر کوتاهی و کشیدگی چگونه تلفظ می شوند . اینک از نظر فصاحت و تجوید چه ویژگی هایی دارد ؟

در این قسمت فصاحت و لحن عربی هر یک از حرکات را بررسی می کنیم :

فصاحت حرکات کوتاه

۱- فتحه : از نظر فصاحت و تجوید ، دو حالت دارد :

با ۸ حرف (خ ر ص ض ط ظ غ ق) به صورت **اولی کوتاه** تلفظ می‌شود ، یعنی به حالت درشت و به اصطلاح تجوید **تفخیم** می‌گردد ، مانند : **خَيْرُ رَبِّ صَلَّ صِرَاطًا ظَهَرَ غَيْرَ قَدْ** ولی با ۲۰ حرف ما بقی به طور معمولی ادا می‌شود .

۲ - کسره : از نظر فصاحت و تجوید ، به صورت **ای ولی کوتاه** تلفظ می‌شود ، مانند :

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لِلَّهِ خَيْرُ الْعَمَلِ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ إِيَّاكَ نَعْبُدُ إِهْدِنَا
الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ

۳ - ضمه : از نظر فصاحت و تجوید ، به صورت **او ولی کوتاه** تلفظ می‌شود ؛ مانند :

أَشْهَدُ رَسولُ وَ لِلَّهِ أَعُوذُ الْحَمْدُ نَعْبُدُ

فصاحت حرکات کشیده

با توجه به اینکه صداهای کشیده معمولاً به شکل حروف نوشته می‌شوند ، به آنها **حروف مدی** می‌گویند .

۱- الف مدی : از نظر فصاحت و تجوید ، مانند فتحه دو حالت دارد :

با ۲۰ حرف : **آ با تا ثا جا حا دا ذا زا سا شا عا فا کا لا ما نا وا ها یا**

به صورت **—** ولی کشیده تلفظ می‌شود ، یعنی نازک و ترقیق می‌گردد ، مانند :

أَمَّنْ بَارِكْ تَابَ ثَالِثُ جَاعِلُ سُبْحَانَ دَانِ ذَلِكَ زَاهِقُ سَارَ شَاهِدُ
العالمينَ فاطرُ كانَ السَّلامُ مالِكِ إِنَّا أَوْابُ إِنِّهَا إِيَّاكَ

ولی با ۸ حرف (**خا را صا ضا طا ظا غا قا**) به طور معمولی تلفظ می‌شود .

همچنین از نظر تجوید ، در مواردی که علامت مد (**—**) روی الف قرار می‌گیرد ، کشش آن به میزان دو تا سه برابر افزایش می‌یابد ؛ مانند :

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَ لَأَنْصُرَنَّ

۲- یاء مدی : به طور معمولی تلفظ می‌شود ، ولی از نظر تجوید ، در مواردی که علامت

مد (**—**) روی یاء قرار می‌گیرد ، کشش آن به میزان دو تا سه برابر افزایش می‌یابد ؛ مانند :

سَيِّءٌ جِيءٌ تَفِيءٌ

۳- واو مدی : نیز به طور معمولی تلفظ می‌شود ، ولی از نظر تجوید ، در مواردی که

علامت مد (**—**) روی واو قرار می‌گیرد ، کشش آن به میزان دو تا سه برابر افزایش می‌یابد ؛ مانند :

سَوَاءٌ تَبَوَّأٌ تَأْمُرُونِي

خلاصه فصاحت حرکات :

۱- از نظر **صحت** قرائت ، حرکات ۶ نوع متعارف است : ۳ حرکت **کوتاه** و ۳ حرکت **کشیده** ؛

ولی از نظر فصاحت و تجوید و لحن عربی ، ۸ نوع است : حرکات **کوتاه** ، ۴ نوع می‌باشد ، زیرا فتحه ۲ حالت درشت و نازک دارد . حرکات **کشیده** نیز ۴ نوع است ، چون الف مدی ۲ حالت نازک و درشت دارد .

۲- تلفظ فصیح ۴ نوع از این حرکات ، مانند فارسی است ، که عبارتند از : فتحه با ۲۰ حرف ، الف مدی با ۸ حرف ، یاء مدی و واو مدی .

ولی تلفظ فصیح ۴ نوع دیگر حرکات ، با حالت فارسی **تفاوت** دارد ؛ یعنی فتحه با ۸ حرف ، **کسره** و **ضمه** با همه حروف ، و الف مدی با ۲۰ حرف .

۳- اگر فصاحت در تلفظ حرکات رعایت نشود ، قرائت درست است ، ولی با لحن فارسی ؛ اما اگر فصاحت رعایت گردد ، قرائت به لحن عربی ، زیباتر و شیواتر می شود و فضیلت بیشتری دارد .

۴- باید بیشتر به مهارت های عملی فصاحت و تجوید در قرائت بپردازیم ؛ مؤثرترین تمرین ، **استماع و پیروی** از قرائت معتبر و زیبا ، به طور مستمر و همه روزه است ؛ و این گام اصلی و اساسی است .

حرکات فصیح		حرکات مشترک با فارسی	
کَشیده	الف مدی با ۲۰ حرف	فتحه معمولی با ۲۰ حرف	
آ کوتاه	فتحه با ۸ حرف	الف مدی معمولی با ۸ حرف	
ای کوتاه	کسره	یاء مدی معمولی	
او کوتاه	ضمه	واو مدی معمولی	

خلاصه قواعد فصاحت و تجوید

هم نشینی و ترکیب حروف و حرکات موجب شکل گیری قواعد و احکام تجویدی می شود ؛ که موارد مربوط به هر حرف توضیح داده شد و اینک خلاصه آنها عبارت است از :

اول - موارد تفخیم :

حروف و حرکاتی که درشت تلفظ می‌شوند و به اصطلاح تجوید ، **تفخیم** می‌گردند ، عبارتند از :

۱- هفت حرف **مُفَخَّم** : ۴ حرف (**ص ض ط ظ**) که همواره درشت تلفظ می‌گردند تا با حروف (**س ذ ت**) اشتباه نشوند ؛ و ۳ حرف (**خ غ ق**) هرگاه با فتحه یا در حالت سکون باشند ، برای فصاحتشان ، تفخیم می‌شوند .

۲- فتحه **مُفَخَّم** با ۸ حرف : **خَ رَ صَ ضَ طَ ظَ غَ قَ**

۳- الف مدی **مُفَخَّم** با ۸ حرف فوق ، که معمولی خوانده می‌شود .

۴- راء **مُفَخَّم** با حرکات : **رَ رُ رَا رِ رُو**

- همچنین راء ساکن **مُفَخَّم** بعد از حرکات : **رَ رُ رِ رَوِ** -- ار -- ور

۵- لام لفظ جلاله (**الله**) بعد از **اَ** یا **أَ**

۶- نون ساکن و تنوین نزد ۵ حرف **مُفَخَّم** (**ص ض ط ظ ق**)

دوم - موارد ترقیق :

بقیه موارد حروف و حرکات ، که به حالت معمولی و نازک ادا می‌شوند و به اصطلاح تجوید **ترقیق** می‌گردند ، عبارتند از :

۱- ۲۰ حرف ما بقی که تقریباً به حالت معمولی و نازک تلفظ می‌شوند .

۲- فتنحه با این ۲۰ حرف که به حالت معمولی و نازک ادا می‌گردد .

۳- **الف مدی نازک** با همین ۲۰ حرف ، که به صورت **_____** ولی **کشیده** تلفظ می‌شود .

۴- **راء** با حرکات : رِ رٍ رِ ، یا **راء ساکن** بعد از حرکات : **رِ** -- **رِ**

۵- **لام** لفظ جلاله (**الله**) بعد از **_____**

۶- نون ساکن و تنوین نزد ۱۵ حرف مرقق :

ب ت ث ج د ذ ز س ش ف ک م ن و ی

سوم - موارد قلقله :

در اصطلاح تجوید ، تکان کوچک به حرف ساکن را **قلقله** می‌گویند .

۵ حرف ساکن دارای قلقله عبارتند از : **ب ج د ط ق**

چهارم - موارد سکون کامل :

۲۳ حرف ساکن ما بقی ، قلقله ندارند و نباید تکان داده شوند ، به ویژه چهار حرف ساکن :

الف همزه ، ت ، ضاد و کاف .

پنجم - دمش‌های خاص حروف :

دمش خاصی که برخی حروف را از حروف مشابه خود ، متمایز می‌کند ، و در اصطلاح تجوید

دارای نام خاصی است که عبارتند از :

۱- دمش **ث** : **نَفْث**

- ۲- دمش ح : **بَحَّه**
- ۳- دمش خ : **خَرَّوْرَه**
- ۴- دمش سین و صاد : **صَفِير**
- ۵- دمش شین : **تَفَّشِي**
- ۶- دمش ف : **نَفَخ**
- ۷- دمش هـ : **هاوی**

ششم - قواعد نون ساکن و تنوین :

از نظر فصاحت و تجوید ، **نون ساکن و تنوین** ، سه حالت دارد :

- ۱- نزد ۶ حرف حلقی (**أ ح خ ع غ هـ**) اظهار یعنی **معمولی** ادا می شود .
- ۲- نزد ۲ حرف (**ر ل**) **ادغام** یعنی **به حرف بعدی تبدیل** می گردد .
- ۳- نزد ۲۰ حرف ما بقی ، به صورت **کشیده در حرف بعدی** ادا می شود .

تذکر : نون ساکن در کلمات « **الدُّنْيَا** و **بُنْيَانٌ** » که نزد **ی** ، با هم در کلمه قرار گرفته اند ،

از قاعده مستثنا بوده و به طور معمولی تلفظ می شود .

نون ساکن در کلمات « **صِنْوَانٌ** و **قِنْوَانٌ** » نیز نزد **واو** ، که با هم در کلمه قرار گرفته است ،

به طور معمولی تلفظ می شود .

هفتم - کشش های تجویدی :

غنه : به معنای کشش نون و میم است .

موارد آن عبارتند از :

- ۱- نون ساکن و تنوین ، نزد ۲۰ حرف ما بقی ، کشیده خوانده می شود .
- ۲- نون مشدد و میم مشدد کشیده خوانده می شوند .
- ۳- میم ساکن نزد میم و ب ، کشیده خوانده می شود .

مد : به معنای افزایش کشش حروف مدی است .

در مواردی که علامت مد روی حروف مدی قرار دارد (--اَ --وَّ --یَّ) کشش آن به میزان دو تا سه برابر افزایش می‌یابد .

اصطلاحات و شرح و توضیح مفصل غنه ، مد ، سبب مد ، اسامی مد ، مقدار کشش هر نوع و ظرائف آن و سایر این‌گونه قواعد تجویدی که برای آموزش عمومی ضروری نیست و بیشتر جنبه نظری دارد ، به طور مفصل در کتاب‌های علم قرائت و تجوید آمده است .

تمرین فصاحت حروف و حرکات

برای کسب مهارت در فصاحت و تجوید ، می‌توانیم برخی تمرین‌ها را بخصوص برای نوجوانان ، به دو شکل معمولی و سروده‌های جذاب اجرا کنیم . این شیوه‌های تمرین ، اثربخش و شوق‌آور است ، به ویژه برای نوجوانان که برای اجرای جذاب آنها ، باید از مهارت کافی برخوردار شویم .

تمرین اول : خواندن حروف با هر حرکت کوتاه به طور جداگانه ، یک‌بار به حالت ساده و جدا جدا و یک‌بار با لحن سرودی و پیوسته به هم که با ۲ دسته هفتایی کامل می‌شود ؛ و در موارد قرمز باید حرکت فصیح ادا شود .

حروف با فتحه :

دَ ذَ رَ زَ سَ شَ صَ	أَبْ تَ ثَ جَ حَ خَ
کَ لَ مَ نَ وَ هَ	ضَ طَ ظَ عَ غَ فَ قَ
یَ	

حروف با کسره :

دِ ذِ رِ زِ سِ شِ صِ	أِبْ تِ ثِ جِ حِ خِ
کِ لِ مِ نِ وَ هِ	ضِ طِ ظِ عِ غِ فِ قِ
یِ	

حروف با ضمه :

دُ ذُ رُ زُ سُ شُ صُ	أُبْ تُ ثُ جُ حُ خُ
کُ لُ مُ نُ وَ هُ	ضُ طُ ظُ عُ غُ فُ قُ
یُ	

تمرین دوم: خواندن حروف با سه حرکت کوتاه متصل به هم؛ یک بار به حالت ساده و یک بار با لحن سرودی که با ۴ دسته سه‌تایی کامل می‌شود؛ و در موارد قرمز باید حرکت فصیح ادا شود.

ثَثُ	تَتُ	بِبُ	أِ اُ
دِ دُ	خِخُ	حِحُ	جِجُ
سِسُ	زِ زُ	رِ رُ	ذِ ذُ
طِطُ	ضِضُ	صِصُ	شِشُ
فِفُ	غِغُ	عِعُ	ظِظُ
مِمُ	لِلُ	كِكُ	فَفُ
يِيُ	هِهُه	وِ وُ	نِنُ

تمرین سوم: خواندن حروف با هر حرکت کشیده به طور جداگانه یعنی با (الف مدی ، یاء مدی و واو مدی) یک بار به حالت ساده و یک بار با لحن سرودی ، که با ۲ دسته هفتایی کامل می‌شود ؛ و در موارد قرمز ، باید حرکت فصیح ادا شود .

حروف با الف مدی :

آ با تا ثا جا حا خا دا ذا را زا سا شا صا	ضا طا ظا عا غا فا قا کا لا ما نا وا ها یا
---	--

حروف با یاء مدی :

ای بی تی ثی جی حی خی دی ذی ری زی سی شی صی	ضی طی ظی عی غی فی قی کی لی می نی وی هی بی
--	--

حروف با واو مدی :

او بو تو ثو جو حو خو او دو ذو رو زو سو شو صو	ضو طو ظو عو غو فو قو کو لو مو نو وو هو یو
---	---

تمرین چهارم: خواندن حروف با سه حرکت کشیده یعنی سه حرف مدی متصل به هم ؛ یک بار به حالت ساده و یک بار با لحن سرودی ، که با ۴ دسته سه‌تایی کامل می‌شود ؛ و در موارد قرمز باید حرکت فصیح ادا شود .

آ ای او	با بی بو	تا تی تو	ثا ثی ثو
جا جی جو	حا حی حو	خا خی خو	دا دی د و
ذا ذی ذو	را ری رو	زا زی زو	سا سی سو
شا شی شو	صا صی صو	ضا ضی ضو	طا طی طو
ظا ظی ظو	عا عی عو	غا غی غو	فا فی فو
قا قی قو	کا کی کو	لا لی لو	ما می مو
نا نی نو	وا وی وو	ها هی هو	یا یی یو

تمرین پنجم : خواندن حروف با حرکات کوتاه به طور سریع و با حرکات کشیده به طور شمرده ، یک بار به حالت ساده و یک بار با لحن سرودی ، که با ۴ دسته سه تایی کامل می شود ؛ و در موارد قرمز باید حرکت فصیح ادا شود .

با بو	بَبِبُ	آ ای او	أ إ أُ
ثا ثی ثو	ثَثِثُ	تا تو	تَتِثُ
حا حی حو	حَحِحُ	جا جی جو	جَجِجُ
دا دی دو	دِ دِ دُ	خا خی خو	خَخِخُ
را ری رو	رِ رِ رُ	ذا ذی ذو	ذِ ذِ ذُ
سا سی سو	سَسِسُ	زا زی زو	زِ زِ زُ
صا صی صو	صَصِصُ	شا شی شو	شَشِشُ
طا طی طو	طَطِطُ	ضا ضی ضو	ضَضِضُ
عا عی عو	عِعِعُ	ظا ظی ظو	ظَظِظُ
فا فو	فَفِفُ	غا غی غو	غَغِغُ
کا کو	کِکِکُ	قا قو	قَقِقُ
ما می مو	مِمِمُ	لا لی لو	لِلِلُ
وا وی وو	وَ وُ وُ	نا نی نو	نِنِنُ
یا یو	یِیِیُ	ها هی هو	هَهَهُ

تمرین ششم : خواندن حروف با هر نوع تنوین به طور جداگانه ، یک بار به حالت ساده و یک بار با لحن سرودی ، که با ۲ دسته هفتایی کامل می شود . البته آخر تنوین که نون ساکن است ، مقداری کشیده می شود ، نه اول آن که حرکت کوتاه است ؛ و در موارد قرمز باید حرکت فصیح ادا شود .

حروف با تنوين فتحه :

ءَا بَا تَا ثَا جَا حَا خَا	دَا ذَا رَا زَا سَا شَا صَا
ضَا طَا ظَا عَا غَا فَا قَا	كَا لَا مَا نَا وَا هَا يَا

حروف با تنوين كسره :

ءِ بِ تِ ثِ جِ حِ خِ	دِ ذِ رِ زِ سِ شِ صِ
ضِ طِ ظِ عِ غِ فِ قِ	كِ لِ مِ نِ وِ هِ يِ

حروف با تنوين فتحه :

ءُ بُ تُ ثُ جُ حُ خُ	دُ ذُ رُ زُ سُ شُ صُ
ضُ طُ ظُ عُ غُ فُ قُ	كُ لُ مُ نُ وُ هُ يُ

تمرین هفتم : خواندن حروف با هر سه نوع تنوین با هم ، یکبار به حالت ساده و یکبار با لحن سرودی که با ۴ دسته سه تایی کامل می شود ؛ و در موارد قرمز باید حرکت فصیح ادا شود .

تَا تِ تٌ	بَا بِ بٌ	عَا عِ عٌ	ثَا ثِ ثٌ
دَا دِ دٌ	حَا حِ حٌ	جَا جِ جٌ	
سَا سِ سٌ	رَا رِ رٌ	ذَا ذِ ذٌ	
طَا طِ طٌ	صَا صِ صٌ	شَا شِ شٌ	
فَا فِ فٌ	عَا عِ عٌ	ظَا ظِ ظٌ	
مَا مِ مٌ	كَا كِ كٌ	قَا قِ قٌ	
يَا يِ يٌ	وَا وِ وٌ	نَا نِ نٌ	

تمرین هشتم : خواندن حروف با حرکات کوتاه ، کشیده و تنوین ؛ یکبار به حالت ساده و یکبار با لحن سرودی که هر حرف با ۳ دسته سه‌تایی کامل می‌شود ؛ و در موارد قرمز باید حرکت فصیح ادا شود .

أَ إِ أْ	آ ای او	أَ إِ أْ
بَبِبْ	با بی بو	بَبِبْ
تَتِتْ	تا تی تو	تَتِتْ
ثَثِثْ	ثا ثی ثو	ثَثِثْ
جَجِجْ	جا جی جو	جَجِجْ
حَحِحْ	حا حی حو	حَحِحْ
خَخِخْ	خا خی خو	خَخِخْ
دَدِدْ	دا دی دو	دَدِدْ
ذَذِذْ	ذا ذی ذو	ذَذِذْ
رَرِرْ	را ری رو	رَرِرْ
زَزِزْ	زا زی زو	زَزِزْ
سَسِسْ	سا سی سو	سَسِسْ
شَشِشْ	شا شی شو	شَشِشْ
صَصِصْ	صا صی صو	صَصِصْ
ضَضِضْ	ضا ضی ضو	ضَضِضْ
طَطِطْ	طا طی طو	طَطِطْ
ظَظِظْ	ظا ظی ظو	ظَظِظْ
عَعِعْ	عا عی عو	عَعِعْ
غَغِغْ	غا غی غو	غَغِغْ
فَفِفْ	فا فی فو	فَفِفْ
قَقِ قْ	قا قی قو	قَقِ قْ

كَا كِي كُو	كَا كِي كُو	كَكِيْ
لَا لِي لُو	لَا لِي لُو	لَلِيْ
مَا مِي مُو	مَا مِي مُو	مَمِيْ
نَا نِي نُو	نَا نِي نُو	نَنِيْ
وَا وِي وُو	وَا وِي وُو	وَوِيْ
هَا هِي هُو	هَا هِي هُو	هَهِيْ
يَا يِي يُو	يَا يِي يُو	يَيِيْ

تمرین نهم: خواندن حروف ساکن با هر حرکت کوتاه به طور جداگانه؛ یکبار به حالت ساده و یکبار با لحن سرودی که با ۲ دسته هفتایی کامل می‌شود. البته آخر بخش دارای حرف ساکن کشیده می‌شود نه اول آن که حرکت کوتاه است؛ و در موارد قرمز باید حرف ساکن با قلقله ادا شود.

حروف ساکن بعد از فتحه:

اَءَ أَبَ اتَ اَثَ اَحَ اَجَ اَذَ اَرَ اَزَ اَسَ اَشَ اَصَ	اَحَ اَجَ اَثَ اَتَ اَحَ اَجَ اَذَ اَرَ اَزَ اَسَ اَشَ اَصَ
اَكُ اَلُ اَمُ اَنُ اَوُ اَهَ اِی	اَفَ اَغَ اَعَ اَظَ اَقُ

حروف ساکن بعد از کسره:

اِءَ اِبَ اِثَ اِثَ اِحَ اِجَ اِذَ اِرَ اِرَ اِسَ اِشَ اِصَ	اِحَ اِجَ اِثَ اِثَ اِحَ اِجَ اِذَ اِرَ اِرَ اِسَ اِشَ اِصَ
اِكُ اِلُ اِمُ اِنُ اِوُ اِهَ اِی	اِفَ اِغَ اِعَ اِظَ اِقُ

حروف ساکن بعد از ضمه:

اُءَ اُبُ اُتَ اُثَ اُحَ اُجَ اُذَ اُرَ اُرَ اُسَ اُشَ اُصَ	اُحَ اُجَ اُثَ اُثَ اُحَ اُجَ اُذَ اُرَ اُرَ اُسَ اُشَ اُصَ
اُكُ اُلُ اُمُ اُنُ اُوُ اُهَ اُی	اُفَ اُغَ اُعَ اُظَ اُقُ

تمرین دهم: خواندن حروف ساکن با سه حرکت کوتاه؛ یکبار به حالت ساده و یکبار با لحن سرودی، که با ۴ دسته سه‌تایی کامل می‌شود؛ و در موارد قرمز، باید حرف ساکن با قلقله ادا شود.

آء أء إء	آب أب إب	آت أْت إت	آث أْث إث
أج أُج إج	أح أُح إح	أخ أُخ إخ	أد أُد إد
أذ أُد إذ	أر أُر إر	أز أُز إز	أس أُس إس
أش أُش إش	أص أُص إص	أض أُض إض	أط أُط إط
أظ أُظ إظ	أع أُع إع	أغ أُغ إغ	أف أُف إف
أق أُق إق	أك أُك إك	أل أُل إل	أم أُم إم
أن أُن إن	أو أُو إو	أه أُه إه	أى أُى إى

تمرین یازدهم: خواندن حروف با حرکات کوتاه، کشیده، تنوین و به حالت ساکن؛ یکبار به حالت ساده و یکبار با لحن سرودی، که هر حرف با ۴ دسته سه‌تایی کامل می‌شود؛ و در موارد قرمز، حرکت فصیح ادا می‌شود، و حرف ساکن با قلقله.

اِءِ اُءِ	اِءِ اُءِ	اِءِ اُءِ	اِءِ اُءِ
اِبِ اُبِ	اِبِ اُبِ	اِبِ اُبِ	اِبِ اُبِ
اِتِ اُتِ	اِتِ اُتِ	اِتِ اُتِ	اِتِ اُتِ
اِثِ اُثِ	اِثِ اُثِ	اِثِ اُثِ	اِثِ اُثِ
اِجِ اُجِ	اِجِ اُجِ	اِجِ اُجِ	اِجِ اُجِ
اِحِ اُحِ	اِحِ اُحِ	اِحِ اُحِ	اِحِ اُحِ
اِخِ اُخِ	اِخِ اُخِ	اِخِ اُخِ	اِخِ اُخِ
اِدِ اُدِ	اِدِ اُدِ	اِدِ اُدِ	اِدِ اُدِ
اِذِ اُذِ	اِذِ اُذِ	اِذِ اُذِ	اِذِ اُذِ
اِرِ اُرِ	اِرِ اُرِ	اِرِ اُرِ	اِرِ اُرِ
اِزِ اُزِ	اِزِ اُزِ	اِزِ اُزِ	اِزِ اُزِ

أَسْ إِسْ أُسْ	سَاءُ سِيْ سُ	سَا سِي سُو	سَسِيسُ
أَشْ إِشْ أُشْ	شَاءُ شِيْ شُ	شَا شِي شُو	شَشِيشُ
أَصْ إِصْ أُصْ	صَاءُ صِيْ صُ	صَا صِي صُو	صَصِيصُ
أَضْ إِضْ أُضْ	ضَاءُ ضِيْ ضُ	ضَا ضِي ضُو	ضَضِيعُ
أَطْ إِطْ أُطْ	طَاءُ طِيْ طُ	طَا طِي طُو	طَطِيطُ
أَظْ إِظْ أُظْ	ظَاءُ ظِيْ ظُ	ظَا ظِي ظُو	ظَظِيطُ
أَعْ إِعْ أُعْ	عَاءُ عِيْ عُ	عَا عِي عُو	عَعِيعُ
أَغْ إِغْ أُغْ	غَاءُ غِيْ غُ	غَا غِي غُو	غَغِيعُ
أَفْ إِفْ أُفْ	فَاءُ فِيْ فُ	فَا فِي فُو	فَفِيفُ
أَقْ إِقْ أُقْ	قَاءُ قِيْ قُ	قَا قِي قُو	قَقِيقُ
أَكْ إِكْ أُكْ	كَاءُ كِيْ كُ	كَا كِي كُو	كَكِيكُ
أَلْ إِلْ أُلْ	لَاءُ لِيْ لُ	لَا لِي لُو	لَلِيلُ
أَمْ إِمْ أُمْ	مَاءُ مِيْ مُ	مَا مِي مُو	مَمِيمُ

اِن اُن اِن	نَا نُ نِ	نَا نُو نِي	نَيْنِ
اِو اُو اِو	وَا وُو وِي	وَا وُو وِي	وَيْنِ
اِه اُه اِه	هَا هُو هِي	هَا هُو هِي	هَيْنِ
اِي اُي اِي	يَا يُو يِي	يَا يُو يِي	يَيْنِ

خود آزمایی ۴ :

- ۱- زمان آموزش فصاحت و تجوید چه وقت است ؟
 - ۲- مؤلفه‌های فصاحت و تجوید کدامند ؟
 - ۳- چهار حرکتی که از نظر فصاحت ، با فارسی تفاوت دارند کدامند ؟
 - ۴- فصاحت این چهار حرکت چگونه است ؟
 - ۵- تفخیم و موارد آن چیست ؟
 - ۶- ترقیق و موارد آن چیست ؟
 - ۷- قلقله چیست و موارد آن کدام است ؟
 - ۷- سه قاعده آسان نون ساکن و تنوین چیست ؟
 - ۷- مد و غنه و موارد آن چیست ؟
- سؤال و ابهام ، نقد و نظر ، پیشنهاد :

.....

.....

.....

.....

.....

.....

امید است مطالعه ، یادگیری و به کارگیری مطالب این کتاب ، برای آموزش قرائت قرآن ، مفید و مؤثر واقع شده و مورد رضایت خداوند متعال قرار گرفته باشد .

اکنون از شما خواهش می شود ، نقد و نظر سازنده خود را در باره نقاط قوت و ضعفِ روش و محتوای این کتاب بنویسید و به نشانی درج شده در ذیل این صفحه ارسال کنید .

چه خوب است به همراه هر نکته و نظر ، دلایل و علل آن نیز ذکر شود ، تا در چاپ‌های بعدی ، برای اصلاح و بازسازی کتاب ، ما را بهتر یاری کند .

به منظور استفاده مکرر از این کتاب ، بهتر است نظرات خود را در تصویر صفحه پرسشنامه یا در برگه‌ای جداگانه بنویسید .

پیشاپیش از دقت نظر و همکاری شما سپاسگذاری می شود .

نشانی : تهران - خیابان خراسان - کوچه رستگارانژاد - بن بست مهدی زاده پلاک ۲ - زنگ ۲
تلفن : ۰۹۱۲۵۳۷۸۵۵۳

پست الکترونیکی - seyyedmehdiseif@geiml.com